

לאביו ולאמו לא ראיתיו [וגו'] (דברים ט ג), ואף אני מקרבו ועושה אותו (רמב) פלמנטירין שלי, ואני מאמין להם ביתי וקדושתו שנאמר ואתה הפקר את הלויים וגו' (במדבר ח ט), ומה שאמרתי לך אך את משה לוי לא תפקוד (שם ח מט), להוציאם מן הגזירה שאני עתיד לגזור על ישראל, אלא להם אני חולק כבוד גדול, שאתה מונה אותן לעצמן בדיבור פקוד את בני לוי (שם ג טו), ומה אם ללויים שנושאים את המשכן כיבדתי אותן, על אחת כמה וכמה בני קהת הנושאים את הארון, [שנאמר ומשמרתם הארון והשולחן והמנורה והמזבחות וכלי הקדש וגו'] (שם לא), לכך אמר להם אל תכבדו וגו', (רכט) אמר הקב"ה [מה אם בני קהת] בשביל שיראו אותי חלקתי להם כבוד [ולבניהם], כך כל מי שהוא מתיירא ממני [אני מכבדו], ואיני מכבדו שמו מן העולם, (רל) ממי את למד, מיונדב בן רכב, שנאמר לא יכרת איש ליונדב בן רכב וגו' (יחזקאל נה יט). ומה אם אותם שהיו נרים, על שעשו רצוני כך עשיתי להם, ישראל שהן עושין רצוני על אחת כמה וכמה לא יכרתו ולא ישמד שמם מלפני, אלא חיים וקיימים הם לעולם ולעולמי עולמים, שנאמר ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כולכם היום (דברים י ד):

חסלת פרשת במדבר

פרשת נשא

[א] וידבר ה' אל משה לאמר, דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם איש איש כי תשמה אשתו (במדבר יא יג). (א) ילמדנו רבינו מי שהיה מבקש לקנאות לאשתו כיצד היה מקנא לה, (ב) כך שנו רבותינו, המקנא לאשתו היה מוליכה לב"ד הגדול שבירושלים, ומאיימין עליה על דרך שמאיימין על עירי נפשות, ואח"כ מעלין אותה (ג) לשער המזרח, לשער (ד) ניקנור, ששם (ה) מטהרין את המצורעים, ומשקין את המיטות, (ו) כהן היה מביא פיילי של חרס, ונותן לתוכה חצי (לוגמין) [לוג מי] מן הכיור, נכנס להיכל ופנה לימינו, ומקום היה שם אמה על אמה, וטבלא של שיש שם, ושבעת קבועה בה, מנביה ונוטל עפר מתחתיה, (ז) ונותן על המים, שנאמר ומן העפר אשר יהיה בקרקע המשכן יקה הכהן ונתן אל המים (שם יו), (ח) והיה כותב את המגילה (ט) ואם לא שכב איש אותך וגו' (שם טז ט). מכאן שנו רבותינו שפותחין בדיני נפשות מתחילה ליבות, ועוד כותב ואת כי שמת וגו', יתן ה' אותך לאלה וגו' (שם טז כה), וכן שלמה אמר אשר יחטא איש לרעהו ונשא בו אלה להאולתו ובא אלה לפני מזבחך בבית הזה, ואתה תשמע השמים ועשית ושפמט את עבדיך להרשיע רשע לתת דרכו בראשו ולהצדיק צדיק לתת לו בצדקתו (מ"א ח לא ג). בפרשת משה הכתוב מדבר, שנאמר וכתב את האלות האלה (במדבר כ כג), ואתה תשמע השמים ועשית ושפמט את עבדיך להרשיע רשע לתת דרכו בראשו (מ"א טז), וצבתה בסנה ונפלה ירכה

הערות ותקונים

זילקוס נמדבר שם: (רכח) פלמנטירין, כתב המוספי בערך פלמנטר המלה הזיה יונית *πολεμος* וחזיה רומית *Notarius*, פי' פולמי בלשון יוני לבא, ופי' טעריין בלשון רומי סופר, כלומר סופר ממונה על אנשי הכנף (קרייטסטייבטר), וזילקוס סוף פ' במדבר פלמנטירין ז"ל פלמנטירין, ובגדל נדעש ממונה על ביתו: (רכט) אמר הקב"ה, זה מוצא נמדרש נמ"ר סוף פ' במדבר אחר שנוסף שם מאמרים שלמים מאת המסדר: (רל) ממי את למד, נמ"ר שם, ועיין ספרי בהעלותך פסקא ע"ח, חזית פ"ב פסוק ממכוני בלשונות: (א) ילמדנו רבינו, מוצא זילקוס נשא רמז תש"ד בשם התנחומא: (ב) כך שנו רבותינו, משנה סוטה ז ע"א: (ג) לשער המזרח לשער ניקנור, וכן גירסת הב"ח במשנה, ופירש"י לשערי מזרח שער החיצון שבו נכנסין לזה הבית ומשם לשער ניקנור הוא שער העליון שבחומה שבין עזרת ישראל לעזרת נשים: (ד) ניקנור, פירש"י אדם גדול היה והביא ללחות נחושת מאלכסנדריה של מלכים לאותו שער ונעשו בו פסיו וקראו על שמו: (ה) מטהרין את המצורעים, במשנה שם נאמר ג"כ ומטהרין את היולדות, וכן מוצא גם בנדרס: (ו) כהן היה מביא פיילי של חרס, משנה סוטה פ"ו ע"ב, ובנדרס בשמות היה ממלא פיילי, וז"ל מביא פיילי, ובמשנה שבגמרא פיילי של חרס, ורש"י שם הגאון כה"כ במשנה שבמשניות פיילי, וכן הביא הערוך פיילי של חרס תרנוס ספל פיילי, וגם ציוני *פילגא* פי' כוס: (ז) ונותן על המים, במשנה ונותן כדי שיראה על המים: (ח) והיה כותב את המגילה, משנה סוטה י"ז ע"א: (ט) ואם לא שכב איש, ז"ל אם לא שכב

(מגדרי ה' כו), להצדיק צדיק לתת לו כצדקתו (מל"ג), ואם לא נשמאה האשה וטהורה היא ונקתה ונזרעה זרע (מגדרי ש' כח). ואם היתה טמאה (י) לא היתה מספקת לשותת עד שפניה מוריקות, ועיניה בולטות, והיא מתמלאת גידים, (יא) והכהן אומר הוציאוה הוציאוה שלא טמאה את העזרה, (יב) כשם שהמים בודקין את האשה, כך המים בודקים את האיש, (יג) שנאמר ובאו ובאו (ש' כג וש' כד), כשם שאסורה לבעול כך אסורה לבעול, (יד) שנאמר ונשמאה ונשמאה, (טו) אבל אם שרת ונמצאת לטהורה, אם היתה עקרה נפקדת, היתה למודה [להיות] יולדת בעורים יולדת יפים, שחורים יולדת לבנים, קצרים יולדת ארוכין, נקבות יולדת זכרים, שנאמר אם לא נשמאה האשה וטהורה היא ונקתה ונזרעה זרע (ש' כח), אמר הקב"ה למשה כתוב פרשת טוטה, כדי שתהא יודעת איזה שם הכהן (טז) מוחק בשבילה, ומהו מיתה והיאך היא מתפרסמת, מנין (שנאמר): [ממה שקראו בענין] איש איש כי תשטה אשתו:

[ב] [איש איש כי תשטה אשתו]. (יז) אם יש לה זכות תולה לה שנה או שנים, (יח) ר' שמעון אומר אין זכות [תולה] במים [הטריים], שאם אתה אומר כן, (יט) נמצאת [מדהה] [מדהה] את כל הנשים השוות, ומוציא לעז על הטהורות ששטו, לומר טמאות היו, (כ) אלא שהזכות תולה בהן, (כא) ר' מאיר אומר לעולם הזכות תולה במים הטריים, אבל אם היתה טמאה, שוב אינה יולדת ומשבחת, ומתנוונה והולכת, לסוף מתה באותה מיתה:

[ג] [איש איש כי תשטה אשתו]. (כב) זש"ה שש הנה שנה ה' [ושבע תועבת נפשו] (משלי י טו), ר' יוסי הגלילי אומר שבעה דרכים בטומה הן אמורות, עינים רמות (ש' טז יו), שהאשה הטומה תולה עיניה לאיש אחר, וכן הוא אומר יען כי גברו בנות ציון ותלכנה נמיות נרון ומשקרות עינים (ישעי' ג טו), לשון שקר (משלי טז), שהיא נואפת עם איש אחר ומתעברת ממנו ומשקרת ואומרת לבעלה שמך אני מעוברת, וידיים שופכות דם נקי (ש'), שהנואף נכנס על מנת שאם יתפש יהרג או יהרג. לב חורש מחשבות און (ש' יח), שהנואף והנואפת אין מחשבותיהם בכל שעה אלא און, אימתי הם חוטאים, ואומרים זה לזה באיזה מקום באיזה שעה. רגלים ממהרות לרוץ לרעה (ש'), בוודאי שממחרים לעשות את החטא. יפיה כזבים עד שקר (ש' יט), שאם יתפשו הם מכזבים ומשקרים, ונשבעים ואומרים מסיחים היינו בדברים אחרים. ומשלח מדנים בין אחים (ש'), שכל ישראל אחים הם, והנואף אשת חבירו בעלה שומע ושונא, וזה אינו יכול לראותו, הוי ומשלח מדנים בין אחים, הרי שבעה דברים קשים (שהזנות) [שהטומה] עושה:

[ד] (כג) אמר רבותינו בשם ר' חנינא אביו של ר' אחא הנואף והנואפת עוברים על

הערות ותקונים

סב, וע"ש במשנה ובהגהת ה"ח: (י) לא היית מספקת לשתות, משנה סוטה כ" ע"א: (יא) והכהן אומר, במשנה והם אומרים: (יב) כשם שהמים בודקין את האשה, משנה סוטה כ" ע"ב: (יג) שנאמר ובאו ובאו, בגמרא שם דף כ"ח ע"א מפרש אי ו"י יתיר' דריש או ובאו ובאו יתיר' דכתיבי בעניינא, ובתנחומא הדפס הביא שנאמר ובאו המים, י' לתקן ש"ל שנאמר ובאו ובאו: (יד) שנאמר ונשמאה ונשמאה, עיין דרש"י במשנה שם, ובגמרא דף כ"ח ע"א, ועיין בספרי נשא פסקא ז' בתלמוד דרבי שמעאל: (טו) אבל אם שרת ונמצאת טמורה אם היתה עקרה נפקדת, תוספתא ריש פ"ה וסוטה כ" ע"א: (טז) מוחק בשבילה, בגמרא מוחה בשבילה, אולם כ"י' של הקספארד נאמר לנכון רבות: (יז) אם יש לה זכות, משנה סוטה כ" ע"א, ובכ"י רומי חסר מכלן עד זש"ה שש הנה שנה ה': (יח) ר' שמעון אומר, משנה סוטה כ"ב ע"ב: (יט) נמצאת מדהה את כל הנשים השוות, במשנה הג' מדהה אחת את הנשים בפני כל הנשים השוות: (כ) אלא שהזכות תולה בן, במשנה אלא שתלה לן זכות: (כא) ר' מאיר אומר, וכ"י בכ"י רח"ס ובגמרא ובילקוט רמז הש"ל, אולם במשנה שם הג' ר' אומר: (כב) זש"ה שש הנה, מובא בילקוט נשא רמז תש"ד ובילקוט משלי רמז תתקל"ח בשם התנחומא, ובגמרא נשא אות' ה' בשמות שנאמר שש הנה שנה ה' כאלו מוסב למעלה, והוא מאמר בפני עמנו, וכן מובא במאמר במדרש פמ"ר פ"ס אות י"א: (כג) אמרו רבותינו בשם ר' חנינא, וכ"י רומי ורח"ס הג' אמר רב במקום אמרו רבותינו, ובגמרא אמרו רבותינו בשם ר' הונא ז"ל בשם ר' חנינא, ובילקוט נשא שם נאמר לנכון אמרו רבותינו בשם ר' חנינא, וגם בכ"י ה' של הקספארד הג' בשם ר' חנינא, ובגמרא בסוף המאמר נאמר לנכון אמרו לו לרבי חנינא, רק במקום אביו של ר' אחא כתוב בכ"י הזה אביו של ר' חייא בשמות, ולאחי המאמר הזה מובא נ"ב במדרש במ"ר פ"ס אות י"ב ושם

עשרת הדברות, אמר להם על תשעה אנו מודים, (כד) אלא על השבת כיצד, על אנכי, שכל הנואף אשת חבירו כאילו כופר בהקב"ה, (כה) שנאמר כחשו בה' ויאמרו לא הוא (ימ"ס ה' יב). לא יהיה, שכתוב בו כי [אנכי] ה' אלהיך אל קנא (דברים טו), (כו) ושני פעמים אמור בסוטה ועבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו (מדרג ס' יד), ולמה שני פעמים, שהוא מקנא להקב"ה ולבעלה, שנאמר כי מנחת קנאות הוא (שם טו), שהיא שתי קנאות. לא תשא את [שם] ה' אלהיך, שהוא נואף ונשבע על שוא שלא עשה. כבד את אביך, שהנואף עם הסוטה מתעברת ממנו, ואומרת לבעלה מסך אני מעוברת, והעובר גדול, ומכבד לפני בעלה, סבור שהוא אביו ואינו אביו, ועובר בשוק ומבזה את הנואף, שסבור שאינו אביו. לא תרצה, הנואף נכנס על מנת שאם נתפס או יתרוג או יתרג. לא תנאף, וודאי שהוא נואף. לא תגנוב, שהוא גונב מקור חבירו, וכן הוא אומר מים נגבים ימתקו וגו' (משלי טו יו). לא תענה ברעך, שמעידה עדות שקר [לבעלה] ואומרת ממך אני מעוברת. לא תחמוד בית רעך ולא תחמוד אשת רעך, שכל מי שחומר אשת חבירו ונואף עמה, חומר כל אשר לחבירו, כיצד כשהוא נואף עמה והולך לו, והיא יולדת ממנו, סבור בעלה שהוא ממנו בא, כשבא להיפטר מן העולם, סבור שאותו הבן שלו, וכותב לו (כז) דייתיקי מכל נכסיו, ומרישו כל מה שיש לו, ואינו יודע שאינו בנו, נמצא שהנואף חומר כל מה שיש לו לחבירו, (כח) אמרו לו לר' חנינא הרי אמרנו תשעה, [זכור את יום] השבת כיצד עובר עליו, אמר להם אני אומר לכם פעמים כהן שיש לו אשה כהנת, (כט) ישראל נואף בא עליה, והיא יולדת ממנו, סבורים בו שהוא בנו של כהן, ועומד התינוק ומשמש בבית המקדש, ועורך עצים ומועלה בשבת, ונמצא מחלל השבת, הרי עשרת דברות שהסוטה עוברת עם הנואף, ועליה אמר שלמה ומוציא אני מר ממות [את האשה אשר היא מצודים וחרמים] (קהל' י טו), (ל) מהו מצודים, צדה בעולם הזה ולעולם הבא, (לא) וחרמים החרם הזה צד במים, ואינו צד ביבשה, אבל האשה צד בים וביבשה: (לב) ד"א ומוציא אני מר ממות. אם זכה אדם, מצא אשה מצא טוב (משלי יח כב), ואם לאו ומוציא אני מר ממות. את האשה (קהל' טז), כשהיא טובה אשת חיל מי ימצא (משלי לא י), וכשהיא רעה ומוציא אני מר ממות. טוב לפני האלהים ימלט ממנה (קהל' טז), (לג) זה יוסף, וחוטא ילכד בה (קהל' טז), זה זמרי. (לד) ד"א [טוב] זה בועז שהוא אומר לרות ליני הלילה (רות ג ג), וחוטא ילכד בה, זה שמשון. (לה) ד"א טוב

הערות ותקונים

הוא קלם בסגנון אחר, שאלו תלמידיו לרב הונא אביו של ר' אחא למדנהו רבינו הנואף והנואפת עוברין על עשרת הדברות על התשעה אנו מכירים ועל השבת אין אנו מכירים: (כד) אלא על שבת כיצד, פי' על השבת כיצד עוברים, ובמדרש במ"ר טז ועל השבת אין אנו מכירים: (כה) שנאמר כחשו בה', כוונתו גם לרישא דקרא איש אל אשת רעהו יכהלו (ירמיה ה ח) כתוב מיד אחריו כחשו בה' וגו' (שם טז יב): (כו) ושני פעמים אמור בסוטה, צ' פעמים בפסוק י"ד ועבר עליו רוח קנאה או עבר עליו רוח קנאה. והסיוס שהוא מקנא להקב"ה ולבעלה הוא כתוספתא סוטה פ"ב, ובספרי טא פסקא ח', ובגד"ל עה"ל טא ה' פ"י: (כז) דייתיקי, מלה יונית *ἡ ἀποκρίσις* שער נוואה (טעסטאטיונסט): (כח) אמרו לו לרב חנינא, גם כנאן במדרש במ"ר בפסוק אמרו לרב הונא ואל' לרב חנינא, ונמאל ג"כ לכוון נגדפס, אף שבהתחלת המאמר כתוב נשעת נסס ר' הונא, אבל כנאן לכוון רב חנינא: (כט) שרכל טוף בא עליה, עיין זאת עליה ונעין שרכל"ל במדרש במ"ר טז: (ל) מהו מצודים צדה בעולם הזה, מוצא בילקוט קהלת רמז התקע"ז נסס התנחומא: (לא) וחרמים, החרם הזה לז במים, כ"ה גם בילקוט טא טז, אולם בילקוט קהלת הני' המצודה הזה לז ביבשה ולא בים, והחרם הזה לז בים ולא ביבשה, אבל האשה לז בים וביבשה. וספ' המקום להעיר במדרש במ"ר טז אחר המלות אבל האשה לז במים ולז ביבשה נמאל הוספה וליחא בתנחומא: לנה, שהיא תוצעת בלבה, אסורים ידיה כו', ודורש סיפא דקרא מן מומות, ולקוח מן קהלת רבה טז: (לב) ד"א ומואל אני מר ממות, מכאן עד ד"א ומואל אני מר ממות לא קולמל, נשמע נגדפס, גם בדפוס ראשון של קאמפסטאטיוס, וכן ליחא בילקוט טא רק בילקוט קהלת נסס התנחומא: (לג) זה יוסף כו' זה זמרי כו'. וכ"ה בילקוט קהלת טז, אבל במדרש קהלת פ"א פסוק ומואל אני הני' זה יוסף, וחוטא זה פוטיפר, ויש לתקן כאן ע"פ המדרש קהלת, טוב לפני אלהים ימלט ממנה זה יוסף, וחוטא ילכד בה [זה] פוטיפר, ד"א טוב זה פנחס וחוטא אשר ילכד בה [זה] זמרי: (לד) ד"א [טוב] זה בועז, כן הוא בילקוט קהלת טז, וזה חסר במדרש קהלת: (לה) ד"א כו' זה פלגי, מוצא בילקוט נסס במדרש קהלת טז, רק בילקוט

מדרש נשא תנחומא

לפני האלהים ימלט ממנה, (לו) זה פלמי, וחומא ילכד בה, זה אבשלום: ד"א טוב לפני האלהים ימלט ממנה, (לו) מי שהוא רואה אשה סוטה ובורח ממנה, וחומא ילכד בה, מי שהוא נתפס בה, לכך נאמר איש איש כי תשטה אשתו. (לח) ד"א ומוציא אני מר ממות, לא (לפ) קולנית, ולא רגל רמה, ולא פרוצה בשווק, זה דרך בנות ישראל, ואם היתה פרוצה באחת מהן, מתרה בה ע"פ שנים [עדים ואומר לה], מה לך לשחק עם פלמי, מה לך לדבר עמו, אם דיברה עד עכשיו מותרת לביתה ולאכול בתרומה, (מ) [נכנסה עמו בסתר ושהתה כדי שומאה אסורה לביתה ולאכול בתרומה]:

[ה] והביא את קרבנה עליה עשירית האיפה קמת שעורים (גמדר כ טו). (מא) למה מביאה קמת שעורים, לפי שנחנה עמו מנהג בהמה, לפיכך תביא קרבנה מאכל בהמה. [לא יצוק עליה שמן] (ס), למה לא יצוק עליה שמן, (מב) שהשמן אור וקריו יצהר, וזו אהבה את האפילה, לפיכך לא יצוק עליה שמן, [ולא יתן עליה לבונה] (ס), למה לא יתן עליה לבונה, לפי שהלבונה זכר לאמהות הוא, (מג) [שנאמר] אלך לי אל הר המור ואל גבעת הלבונה (ש"ס ד ו), וזו פירשה מדרכיהם, לפיכך תהא מזכרת עון, ולא מזכרת זכות. ולקח הכהן מים קדושים בכלי חרס, ומן העפר אשר יהיה בקרקע המשכן (גמדר כ י), (מד) הוא נברא מן העפר, והוא נוצר מן המים, לפיכך היתה נבדקת במים ובעפר אם טהורה היא כברייתא או לאו, ועוד למה נבדקת במים ובעפר, לפי שהן עדיה, (מה) שנאמר העידותי בכם היום את השמים ואת הארץ (דברים ל יט): ד"א למה נבדקת במים [ובעפר], לפי שהמים יורדים עליהם ומודיעין אם הם של בעל השרה, בעפר, ואינו יודע מה הן, עד שהמים יורדים עליהם ומודיעין אם הם של בעל השרה, או מה שזרעו אחרים:

[ו] ד"א [איש] איש כי תשטה אשתו. (מו) זש"ה ועין נואף שמרה נשף לאמר לא תשורני עין (איז כ טו), שכן הנואף אומר אין ברי' יודע בי, והקב"ה עינו משוטטות בכל הארץ, ואומר אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו (יחזק כג כד), כך דרך

הערות ותקונים

הוא כמו לפנינו וחוסא זה אבשלום, חוסא במדרש קללת וחוסא זה חמנון: (לו) זה פלמי, עיין סנהדרין י"ט, וי"ד פכ"ג: (לז) מי שהוא רואה אשה סוטה, בילקוט קללת הלשון משושה, ויש לחקן שם כמו שהוא לפנינו: (לח) ד"א ומוציא אני מר ממות לא קולנית, מכאן נמלא בנדרים רק המלות "ד"א חסרים שם, ובכ"י רומי חסר מן ד"א זה עד ד"א כי תשטה אשתו זש"ה ועין טוף שמרה נשף, וממלא לנכון גם בכ"י רח"ס: (לפ) קולנית, פי' משמיע קולה ביותר (טריירין): (מ) נכנסה עמו בסתר, חסר גם בכ"י רח"ס, והוספה ע"פ תנחומא הנדפס, וגם נמלא בכ"י ה' של אקספארד (הוא כ"י מתנחומא הנדפס) וגם בכ"י ספרדי, ובמקום עד עכשיו מותרת לזניה שם הני' מותרת לזננה ולזניה: (מא) למה מביאה קמת שעורים, מובא בילקוט נשא רמז תש"ה, והליון תנחומא ברמז שלפניו מובא גם על זה, והשנה בספרי נשא פסקא ח' בשם ר' שמואל בן גמליאל, ובמשנה סוטה דף י"ד ע"א הוא בשם רבן גמליאל, ומובא גם בנרש"י עה"ל (נשא ה' ס"ו): (מב) שהשמן אור וקריו יצהר, ויזהר הוא מגזרת זכר וזכרים, ובמדרש נמ"ר פ"ט אות י"ג שהשמן אורה לעולם שהחזיק קראו יצהר, ובנרש"י עה"ל הביא וז"ל שלא יהא קרבנה מהודר שהשמן קרוי אור והיא עשאה בחושך, פה הרכיב שני מלתרים יחד, המאמר הראשון שלא יהא קרבנה מהודר הוא מגמרא מנחות ו' ע"א, והמאמר השני הוא מתנחומא. ועיין במדרש נמ"ר פ"ט אות י"ג שם שהביא בתחלה תני חסר ר' שמעון הוא דעת הראשונה, ואח"כ בשם ד"ל דעת שניה: (מג) שנאמר אלך לי אל הר המור ואל גבעת הלבונה, במדרש נמ"ר שם הר המור אלף אבות העולם, ואל גבעת הלבונה אלף האמהות, וכן הביא רש"י המאמר מתנחומא בפ"י שם וז"ל שהאמהות נקראו לבונה שנאמר ואל גבעת הלבונה, והוא פירשה מדרכיהן: (מד) הוא נברא מן העפר והוא מורא מן המים, וז"ל בכ"י רח"ס, ובכ"י רומי חסר, עיין הערה ל"ח, ובתנחומא הנדפס (אות ד') גם בדפוס ראשון הני' למה לוקח מים ועפר ובזדקת מפני שתחלתה מן המים ומן העפר, ואדם נברא מן העפר והוא נברא מן המים, לדעתו המלות "שתחלתה מן המים ומן העפר" נוספו לפרש והיא נבראת מן המים, ועיין ב"ר ריש פ"ד ותנחומא ריש נח, אמר ר' יוסי בן קרית כלשה הוזה שהיא משקשקת עיטתה במים ומגדלת חלתה מביניתיים כך בתחלה ואז יעלה מן הארץ ואח"כ יזכר ה', ועיין בירושלמי סוטה פ"ג ה"ב (דף י"ח ע"א), ולמה מים ועפר, מים ממקום שנבאת, עפר למקום שהיא נבראת, ונכנסו שם שם רמז תש"ה הלשון משושה, מפני שתחלתה מן הדם, ז"ל מן המים, ואח"כ במאמר לפני שהן עדים חסר ד"ל למה נבדקת במים ובעפר: (מה) שנאמר העידותי בכם היום את השמים ואת הארץ השמים של מים הן, ב"ר סוף פ"ד וירושלמי ר"ס פ"ד והביא ראיה דכתיב המקרה במים עליו: (מו) זש"ה ועין טוף, מובא בילקוט נשא רמז תש"ה

של עוברי עבירה, משמרין שערה אפילה, שלא יראה אדם אותם, לכך נאמר עין נואף שמרה נשף, וכן ננבים משמרין שעת חושך, שנאמר חתר בחשך בתים (איז כד טו), וכן הוא אומר הוי המעמיקים מה' לסתיר עצה והיה במחשך מעשיהם (ויאמרו מי רואנו ימי וידענן) (ישעי' כט טו). קשה הגנב והנואף שמסלקין את השכינה, כביכול הקב"ה מלא העליונים והתחתונים, שנאמר הלא את השמים ואת הארץ אני מלא נאם ה' (יחזק' כג ד), ובמקום שבא הנואף לנאוף, הלא הקב"ה בכבודו שם, שנאמר מלא כל הארץ כבודו (ישעי' ו ג), והנואף אומר להקב"ה סלק עצמך ותן לי מקום לשעה הדבר קשה עד מאד כביכול הוא מלא רחמים ארך אפים, וגותן לו כקום, כי הוא ידע מתי שוא (יירא און ולא יתבונן) (איז יא יא), ואומר וסתר פנים ישים (איז כד טו), הוי ועין נואף שמרה וגו', ומה הקב"ה עושה וסתר פנים ישים, שם פנים של נואף באותו העובר, שנואף ונואפת אינן מבקשים שתתעבר, אלא שיעשו תאותן בלבד, והקב"ה מפרסמן בעולם, הוי וסתר פנים ישים, כדי שידעו הבריות ויאמרו בוודאי שפניו של זה דומין לפני נואף, שצר צורת העובר בדמות הנואף, הוי וסתר פנים ישים, לפיכך נקרא זימה, שהן כופרין שניהן ואומרין אין אנו יודעין מה אתם אומרין, והבריות אומרין אם כן (מז) זה מה הוא. אמר ר' יצחק קשה כח הנואף שהוא מרשל כח השכינה, כיצד העובר שהוא מתעבר מן האיש, הקב"ה צר צורתו לארבעים יום, שכך שנו רבותינו, לארבעים יום צורת העובר ניכר, לאחר ארבעים יום והנואף בא עליה והקב"ה עומד ותוחא ואומר של מי אצור, צורת האיש, או צורת [הנואף] כביכול צור ילדך תשי (דברים לג יח), (מח) וי"ד ועורא, תש ידי הצייר. (מט) אמר ר' אבהו למה הדבר דומה, לצייר שהוא צר איקונין של מלך, בא לגמור את הפרצוף, אמרו מת המלך, ועמד מלך אחר, כיון ששמש הצייר כך, נתרשלו ידיו, התחיל לומר מה אעשה באלו הסמנין אשר בידי אצור בצורת המלך הראשון, או בצורת המלך השני, התחיל תמיה, וכן האיש משמש עם אשתו, הקב"ה צר את העובר בדמות אביו, חזר הנואף ובא עליה הרי נתערבו הסמנין, שנאמר אלה וכחש ורצוח וגנוב ונאוף פרצו ודמים בדמים נגעו (הושע ד ג), מה עושה כביכול חוזר והופך את הצורה לדמות הנואף, הוי וסתר פנים ישים:

[ז] **איש איש** כי תשמה אשתו. (ג) שנו רבותינו אין המנאפין מנאפין עד שתכנס בהן (נא) רוח של שמות, שנאמר איש איש כי תשמה אשתו, למדנו לאשה, לאיש בניין, שנאמר נואף אשה חסר לב (משלי ו ג):

[ח] **איש איש** כי תשמה אשתו. ושה"ה אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו וגו' (יחזק' כג כד), (גב) [אמר ר' בנימין ב"ר לוי] אמר הקב"ה אם יעשה אדם מעשה ואני לא אראנו, הרי כתיב עיני ה' (נג) המה (משוטטות) [משוטטים] בכל הארץ (ויסעי' ד י), ומה כתיב ואני לא אראנו, (נד) לא אראנו לבריות ואפרסם

הערות ותקונים

הש"ה בשם התנחומא, וכן בילקום איז רמז התק"ס ד"ה ועין טוף, והסר שם הליון תנחומא, כי הליון ב"ר הוא רק על המאמר בין שורות יסירה עד לא היה בהן תוחלת, והוא ב"ר פל"א חות ב'. ונגדפס חות ד' חסרים המלות, ד"ה איש כי תשמה אשתו ושה"ה. וכן נשנה המאמר במדרש במ"ר ריש פ"ט בקלת סימיוס: (מז) זה מה הוא, דורש נוסדריקן זימה זה מה. וככ"ה של אקספארד הגי' וסבריות אומרים זה מ"ה ה"א: (מח) וי"ד ועורא, חש ידי הצייר, במ"ר שם, וכ"ה לנכון בילקום נשא שם, חלס בילקום איז שם רמז חתק"ס נשמות אמר ר' זעירי כביכול תשו ידי הצייר, ל"ל כביכול לור ילדך תשי וי"ד ועורא חש ידי הצייר, וכו"ר סוף פכ"ג וי"ד ועורא וליה נקרייה טוחה ר"ל אין דוגמתה במקרה: (כט) אמר ר' אבהו למה הדבר דומה, במ"ר שם וכן בוי"ר בסוף פכ"ג: (ג) שנו רבותינו, מובא בילקום נשא רמז הש"ה, והליון תנחומא ברמז הש"ד מובא גם על זה, ומובא ברש"י פה"ה נשא ה' י"ב והוא מתנחומא: (נא) רוח של שמות, דרש חספה מלשון שמות בש"ן ימנית, וכן במדרש במ"ר פ"ט סוף חות ו' הביא חספה כתיב בש"ן לומר שאינה מונה עד שיכנס בה השמות: (גב) אמר ר' בנימין בר לוי, הוספתי כמו שהוא בכ"י רומי ורח"ס, והסר גם נדפסם ובילקום נשא שם: (נג) המה משוטטות, תהגתי משוטטים, ובכ"י רומי ורח"ס הגי' הרי כתיב בכל מקום עיש ה' לופות רעים וטובים, וכן עיני ה' המה משוטטות בכל הארץ, הפסוק הראשון הוא נמשל פ"ט, ובפסוק השני נ"ל משוטטים. ובתנחומא הנדפס חות ה' מובא בפסוק בכל מקום עיני ה' משוטטות בכל הארץ לופות רעים וטובים, וכן עיני ה' המה משוטטים. וכן במדרש במ"ר פ"ט חות ט' מובא עיני ה' המה משוטטות, ומלא נדה"ב פ"ט פ"י כי כ' עיני משוטטות: (נד) לא אראנו לבריות, דרש אראנו כמו

מעשיו, מהו הלא את השמים ואת הארץ אני מלא נאם ה' (ירמיה כג ד), אמר הקב"ה אני ממלא העליונים והתחתונים, לכך נאמר אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו: ד"א אם יסתר איש במסתרים. (נה) משל (לארביטקטון) [לארביטקטון] יצא (קאטריקון) [קאטריקון] על אותה מדינה (פי' עונש בלשון יון), התחילו בני המדינה מסמינים כספם וזהבם בתוך אותם המסמונים, אמר להם (הארביטקטון) [הארביטקטון] אני בניתי את המדינה, ואני עשיתי את המסמונים, ממני אתם מסמינים, כך אמר הקב"ה למנאפים, ממני אתם מסמינים עצמכם, אם יסתר איש במסתרים, אני בראתי אתכם (נו) ועשיתי אתכם מחילים מחילים, (נו) [שנאמר] ותשכח אל מחוללך (דברים לג יח), לא מועיל לכם כלום מה שאתם כוסינים עצמיכם, לפי שאני ה' חוקר לב בוחן כליות ולתת לאיש כדרכיו כפרי מעלליו (ירמיה י י), ואני הוא שמקרב אתכם למשפט, שנאמר וקרבותי (אתכם) [אליכם] למשפט (מלכי ג ה), לפיכך אל תהיו טועים אחר יצר הרע, שלא תשטה אשתו של אחד מכם, כמה שנאמר איש איש כי תשטה אשתו:

[ט] ד"א איש איש כי תשטה. ללמדך שמועלת וכופרת בשנים, באיש של מעלה, ובאיש של מטה, באיש של מעלה, ה' איש מלחמה (שמות טו ג), ובאיש של מטה, זה אישה: ד"א איש איש כי תשטה אשתו. אמר לה הקב"ה באישך של מטה את משחקת, שמה בי [את יכולה] (לשחק) [לשחק], (נה) משל למה הדבר דומה, למי שהיה חבוש תוך שני בתים זו לפניו מזו, והיו שם שני שומרים, אחד בפנים ואחד בחוץ, פתח את הפנימי ויצא, ולא הרגיש בו השומר, בא לצאת פן החיצון, הרגיש בו תפשו, אמר לו באותו שבפנים שחקת, אבל בי אין אתה יכול לשחק, כך אמר הקב"ה לאשה המנאפת, באישך שחקת, אבל בי אין אתה יכול לשחק, אבל אין יושב ומשחק על ברותי, שנאמר יושב בשמים ישחק (סליס כ ד):

[י] ושכב איש אותה שכבת דוע (במדבר כ יג). (גפ) פרט לקמן שאינו איש. [אותה] שכבת דוע, (ס) ששכבתה פוסלת, ואין שכיבה אחרת פוסלת אותה, (סא) מעשה בשתי

הערות ותקונים

אראנו, ובמדרש נמ"ר פ"ס אות ט' כתוב מפורש לא אראנו קרי ביה אראנו לנריות. (נה) משל לארביטקטון קאטריקון על אותה מדינה, והוסף המעתיק פי' עונש בל"ו, וזה הפי' לא מלא בל"ו רומי ורח"ס, ובכ"י רומי משל לארביטקטון קאטריקוס, ובכ"י רח"ס משל לארבת וקטון קאטריקוס, ובכ"י ספרד משל לארביטקטון ספיא קאטרי קס, וקצתה המלה מן קאטריקוס ונעשית קאטרי קס. ובמדרש נמ"ר פ"ס אות א' משל לארביטקטון קאטריקוס, וזילקוס נאם שם משל לארביטקטון של מדינה, ובגדפס דפוס קאטריטאניאל ודפוס וויניאל כתי' משל לארביטקטון קאטריקוס, ותיקן המדפיס ממהמנונה משל לארביטקטון ספיא קאטריקוס על מדינה, וכן הוא לכתוב זילקוס ירמיה רמו ט"ה, ומלא שם הלשון מחוק, משל לארביטקטון שגנה מדינה ועשה בתוכה מחילין ומעורות ומטמוניות ואח"כ ילא קאטריק על אותה מדינה. וזו טעמה נכונה, ומזה נראה כי לפי בעל הילקוס צעת אשר סידר את הילקוס לנ"י ירמיה היה לפיכך כ"י אחר מאשר היה לפיכך צעת אשר סידר פ' נא. רק במקום קאטריק ז"ל קאטריק. וכן היה לכתוב לפי הרב בעל הערוך שהביא כן בשם הילמדנו בערוך ערך ארץ ד' וז"ל: צילמדנו פ' סופה אס יסתר אש במסתרים משל לארביטקטון שגנה מדינה ובגנה בתוכה מחילין מעורות ומטמוניות, וכן בערך קטריק הביא בגופו וצילמדנו [צ"ל צילמדנו פ' סופה] ואח"כ ילא קטריק על אותה מדינה. והוראה המלה ארביטקטון פי' בל"ו $\alpha\beta\gamma\delta\epsilon\zeta\eta\theta\iota\kappa\lambda\mu\nu\pi\rho\sigma\tau\upsilon\phi\chi\psi\omega\pi\alpha\beta\gamma\delta\epsilon\zeta\eta\theta\iota\kappa\lambda\mu\nu\pi\rho\sigma\tau\upsilon\phi\chi\psi\omega$ ראש הכונאים (ארביטקטוס, בוימאטיסט), ופי' קטריק בל"ו $\alpha\beta\gamma\delta\epsilon\zeta\eta\theta\iota\kappa\lambda\mu\nu\pi\rho\sigma\tau\upsilon\phi\chi\psi\omega$ עונש. והכוונה לארביטקטון שגנה מדינה ואח"כ ילא גיורא שישלמו ממ. ובמדרש נמ"ר שם ג"ה משל לארביטקטון [צ"ל לארביטקטון] קאטריקוס על אותה מדינה, ובעל המוכני חבש שהוא מדרש אחר ממה שהביא הערוך בערך קטריק הוסף ערך קטריקוס והביא את דברי המדרש נמ"ר וכתב פי' גובה מעונש ומס. ועיין צ"ר ריש פכ"ד לארביטקטוס שגנה את המדינה לאחר ימים נעשה נבא. וזילקוס יעשה רמו ט"ב בשם צ"ר לארביטקטוס [צ"ל לארביטקטוס] שגנה את המדינה, לאחר ימים נעשה נבא סמיון. וראיתי בכ"י ה' של אקספארד הלשון מעובש וכך נראה שם לאפסוקן דקא שארי מס על מדינה (נו) ועשיתי אתכם מחילים מחילים, במדרש נמ"ר שם טוסף אלו הלצות והכליות: (נו) שנאמר ותשכח אל מחוללך, דרש מחוללך לשון מחילים: (נה) משל למה הדבר דומה, מובא גם במדרש נמ"ר פ"ס אות ט': (גפ) פרט לקמן שאני איש, ספרי נאם ספקא ו', סופה כ"ו והוספתה בטה פ"ה. ובגדפס פרט לקמן ולמי שאינו איש, וכן הביא רש"י בפירושו לתורה: (ס) שכיבה פוסלת ואין שכיבה אחרת פוסלת אותה, יצמות ז"ה ע"א, ולזה המאמר מתחומא כוון רש"י נאם ה' י"ג, וזה ספיס שם כמעשה בשתי אחיות שהיו דמות זו לזו, והוא אשר כתוב מפורש לפנינו, וע"ש מה שהעיר ידידי הרב הגדול מהר"א בערלינער נזכר לאברהם: (סא) מעשה בשתי אחיות, מובא גם במדרש נמ"ר פ"ס סוף אות ט', ומובא זילקוס נא

אחיות שאין דומות זו לזו, והיתה אחת נשואה בעיר אחת, ואחת היתה נשואה בעיר אחרת, ביקש בעלה של אחת מהן לקנאות בה, ולהשקותה מים המרים ביירושלים, הלכו לאותה העיר שהיתה אחותה נשואה שם, אמרה לה אחותה מה ראיתם לבא בכאן, אמרה לה בעלי מבקש להשקות אותי, אמרה לה אחותה אני הולכת תחתך ושותה, אמרה לה לבי, לבשה בגדי אחותה והלכה תחתיה, ושתתה מי המרים ונמצאת טהורה, וחזרה לבית אחותה, יצתה לקראתה שמחה וחבקה ונשקה, כיון שנשקה זו לזו, הריחה במים המרים, ומיד מתה, לקיים מה שנאמר אין אדם שלים ברוח לכלוא את הרוח ואין שלמון ביום המות וגו' (קהל פ ח) :

[יא] ונעלם מעיני אישה (במדכ"ב יג), (סב) פרט לסומא, ד"א ונעלם מעיני אישה, (סג) שלא יהא בעלה רואה ומעמם, ונסתרה (סד). עדיין לא שמענו שיעור למתירה, (סד) ר' אלעזר אומר כדי חזרת דקל, ר' יהושע אומר כדי מונית הכוס, בן עזאי אומר כדי לשתותו, ר' עקיבא אומר כדי לצלות ביצה, ר' יהודה אומר כדי לאכול ג' ביצים זו אחר זו, ר' אלעזר בן פנחס אומר כדי לקשור גרדי את הנימא, חנן אומר כדי שתתן אצבעה לתוך פיה, פלימו אומר כדי לפשוט ידו על הסל ליטול ככר לחם, ואע"פ שאין ראייה לדבר זכר לדבר, שנאמר כי בעד אשה זונה עד ככר לחם (מלאכי ו טו); [יב] ועד אין בה (במדכ"ב יג). (סה) אע"פ שאין לה עכשיו, יש לה לאחר זמן, כיוצא בדבר אתה אומר ותהי שרי עקרה אין לה ולד (גראשית יא ג), אע"פ שאין לה עכשיו, יש לה לאחר זמן, שנאמר וה'פקד את שרה וגו' (סס כ"א ה), כיוצא בדבר אתה אומר, לא הגידה אסתר (ש"א כ"ג י), אע"פ שלא הגידה לו עכשיו, הגידה לו לאחר זמן, שנאמר ומרדכי בא לפני המלך כי הגידה אסתר מה הוא לה (ס"א ה), ואף כאן ועד אין בה, אע"פ שאין לה עכשיו, יש לאחר זמן, שנאמר והייתי עד ממהר [במכשפים ובמנאפים] (מלאכי ג ט) :

[יג] אמר רבותינו אשה שהיא מתייחדת עם בעלה, והוא משמש עמה, והיא נותנת עיניה באחר בשעת תשמיש, אין לה ניאוף גדול מזה, שנאמר האשה המנאפת תחת אישה [תקח את זרים] (יחזקאל טו ג), וכי יש אשה שמנאפת תחת בעלה, אלא זו שפנעה באיש אחד, ונותנת עיניה בו, והיא משמשת עם בעלה, ולבה עליו. שאל מלך הערביים את ר' עקיבא, אני כושי ואשתי כושית, וילדה לי בן לבן, אני הורגה שזונתה תחתי, א"ל יש לך צורות בתוך ביתך, א"ל הן, א"ל צורות ביתך לבנות או שחורות, א"ל לבנות, א"ל כשהיית עסוק עמה, נתנה עיניה בצורות, וילדה כיוצא בהם, ואם תמיה אתה על הדבר, למד מצאנו של יעקב מן המקלות היו מתייחמות, שנאמר ויחמו הצאן אל המקלות וגו' (גראשית ל ט), והודה מלך ערביים לר' עקיבא. הוי כל אשה שמתייחדת עם בעלה בקדושה, סוף מעמיד ממנה בנים צדיקים, שכן מצונו בחנה, שנתייחדה עם בעלה בקדושה, לא קיפה הקב"ה שכרה, אלא נתן לה בן צדיק כמשה, שנאמר אם יעמד משה ושמאל לפני (יחזקאל טו ה), ואומר משה ואהרן בכחנו ושמאל בקוראי שמו (תהלים טו ו), וכן אמרה חנה אל הנער הזה התפללתי ויתן ה' לי את שאלתי (ש"א ה כ), למה שנזרע בקדושה, אמר הקב"ה בעולם הזה כל האומות תיעבתי אותם על שהם מזרע המומאה, ובחרתי בכם שאתם מזרע אמת, שנאמר ואנכי נמעתך שורק (כולו) [כלה] וזע אמת (יחזקאל כ כ), וכתוב כך בחר ה' אלהיך (דברים יז), ואף לעתיד לבא אני בוחר אלא בכם שאתם זרע קודש, שנאמר לא יגעו לריק ולא ילדו לבהלה [כי זרע ברוכי ה' הזה] (ישעיה ס"ב כ) :

ה ע ר ו ת ו ת ק ו נ י מ

סס : (סב) פרט לסומא, ספרי נשא פסקא ז', במ"ד פ"ט, סוסי כ"ו : (סג) שלא יהא בעלה רואה ומעמם, ספרי סס, ומונח במדרש במ"ד פ"ט אות י' : (סד) ר' אלעזר אומר כדי חזרת דקל, עיין תוספתא סוסי פ"א ובגמרא סוסי דף ד' ע"א, וספרי נשא פסקא ז' ובמדרש במ"ד פ"ט אות י', (ובגמרא סס י"ט נתקן פלימו אומר נמוקס פלימון אומר), ויש חילוק בשמות האומרים : (סה) אע"פ שאין לה עכשיו יש לה לאחר זמן, מונח בליקס נשא רמו תש"ו, והליון מרמו תש"ד מוסב גם על זה, וכן מונח במדרש במ"ד פ"ט אות י', ועיין מאמר הדומה קצת לזה בפסיקתא פסיקא עניה סוערה (דף קל"ה ע"א), אמר ר' לוי כל מקום שנאמר אין לה הוי לה, וכו' בפסיקתא רבתי פל"ב ובאיכה רבתי פסוק אין לה מנחם, ב"ר סוף פל"ח, וע"פ מה שסעודתי

[יד] וידבר ה' [אל משה לאמר דבר אל אהרן ואל בניו לאמר] כה תברכנו את בני ישראל (ממדרו כג כג). ילמדנו רבינו כהן בעל מום מהו שישראל את כפיו (כו) כך שנו רבותינו כהן שיש בידו מומין לא ישא את כפיו, (סו) ורבי היה שונה כהן שיש מומין בכולו לא ישא את כפיו, (סח) ר' יהודה אומר אף מי שהיו ידיו צנועים (סס) סמים או קוצה או פואה, לא ישא את כפיו, למה שדרך בני אדם להיות מסתכלין בו. (ע) ר' יהושע הגדול שונה אם רוב אנשי העיר מלאכתן בכך, מותר לו לישא את כפיו: כה תברכו, אמר הקב"ה מתחלה הייתי מברך בריותי, מכאן ואילך חרי הברכות מסורין לכם, אתם היו מברכין את בני לכך אמר הקב"ה למשה שיוהר את אהרן ואת בניו להיות מברכין את ישראל (עא) (שנאמר) [מנין משה שקראו בענין דבר אל אהרן ואל בניו לאמר] כה תברכו :

[מו] [כה תברכו]. (עב) וז"ה השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך (דברים טו טו), (עג) וכן דוד אומר ועתה הואל וברך את בית עבדך להיות לעולם לפניך וגו' (ומברכותיך) (ומברכתך) יבורך (עד) (את) בית עבדך לעולם (פ"ג זכט), (עה) אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה, רבש"ע לכהנים אתה אומר לברכנו, אין אני צריכין אלא לברכתך, השקיפה ממעון קדשך מן השמים; אמר להם הקב"ה אע"פ שאמרתי לכהנים שיהיו מברכין אתכם, אני עומד עמכם ומברך אתכם, לפיכך הכהנים פורסין כפיהם, לומר שהקב"ה עומד אחרינו, וכן הוא אומר הנה זה עומד אחר כתלנו משגיח מן החלונות מציץ מן החרכים (פ"ג ז ט), (עו) משגיח מן החלונות מבין אצבעות של כהנים, מציץ מן החרכים, בשעה שפושטין את כפיהם, לכך נאמר כה תברכו: **[מז] (עז) ד"א** כה תברכו. וז"ה הנה מטתו שלשלמה ששים גבורים סביב לה (פ"ג ז ט),

הערות ותקונים

העירות: בהערה י"ז בפסקתה שם, ופה בתנחומא הביא גם פסוק אחד אשר כתוב בו מלת לא: (סו) כך שנו רבותינו, משנה מגילה כ"ד ע"ב: (סו) ורבי היה שונה כו', זה ליחא נמשנה והוא הוספה, ובכ"י רומי ורח"ס הגי' רבי אחד שנה כהן שיש בידו מומין לא ישא את כפיו, ורבי אחר שנה כהן שיש בכולו מומין לא ישא את כפיו, ור"ל נוסחא אחת כהן שיש בידו מומין, ויש נוסחא כהן שיש מומין בכולו, פי' אפילו בכל הגוף: (סח) ר' יהודה אומר, מוצא נמשנה שם: (סס) סמים או קוצה או פואה, המלות או קוצה או פואה ליחא נמשנה לפנינו, וז"ל סמים והוא כמו חסמים, וזמלה יונית ורומית isatis עשב של צבעים, וכן קוצה ופואה מיני צבעונים, ולדעת הערוך קוצה ופואה אחד הם: (ע) ר' יהושע הגדול, כ"ה בכ"י רומי ורח"ס, אבל נדפס ר' יהושע הגדול, והוא ר' יהושע רבה, ובגמ' מגילה דף כ"ד ע"ב מוצא: חסמי מלתא אס רוב אנשי העיר מלאכתן בכך עושה, ובכ"י רומי ורח"ס אחר שמים מוחר לו לישא את כפיו נוסף, מלאכה אס היה רוב העיר כך כשם שיש כרכים עיירות לזבנות ארגמן ורובן ידיהם לזבנות" ובמקום שיש כרכים הגי' בכ"י רומי שם שיש צרכים, ובכ"י ספרדי שיש צדדים, אולם בכ"י רח"ס שיש כרכים, ובנדפס נשמעו המלות, מהו אס היה רוב העיר כך? ונשאר מחלה השנית כשם שיש צדדים עורות לזבנות ארגמן ומבין ידיהם לזבנות, ובכ"י ספרדי הוא כמו בנדפס, וגמלא שם גם מחלי הראשונה שנשמעה בנדפס, ויש לתקן כשם שיש צדדים עיירות שטענים כהן ארגמן ורובן ידיהם לזבנות, כמו שהוא לנכון בכ"י ה' של אקספליד: (עא) שנאמר כה תברכו, תקנה כמו שהוא בכ"י רומי ורח"ס ובנדפס: (עב) וז"ה השקיפה, מוצא בילקוט פסא רמו תש"י בשם התנחומא: (עג) וכן דוד אומר, כ"ה גם בכ"י רומי וכ"י רח"ס, אולם בילקוט ובנדפס גם בכ"י ספרדי חסר זה: (עד) את בית עבדך, כ"ה בכ"י רח"ס, והסגרתי מלת "את" וליחא בקרא, ובכ"י רומי הוא לנכון בלי מלת את: (עה) אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה, מוצא במדרש במ"ר פו"א אות ב' אמרו ישראל לפני הקב"ה: (עו) משגיח מן החלונות מבין אצבעות של כהנים, כ"ה בכל הכ"י, ובמדרש חזית פ"ב פסוק משגיח מן החלונות ובפסקתה פסקא החדש (דף מ"ט ע"ה), אולם במדרש במ"ר שם משגיח מן החלונות מבין החפוחים של כהנים מציץ מן החרכים מבין אצבעותיהם של כהנים, ועיין פסוק דף ל"ח ע"ה במשנה במדינה נוסחים כהנים כנגד גופותיהם ובמקום על בני ראשיהם, והעירות שם הערה קי"א כי מהמר הפסקתה מוצא בשבלי הלקט כ"י ערוגה הראשונה סו' כ"ג, ובעל המנהיג ה' נישאות כפים סו' ע"ה הביא המאמר בשם מדרש שה"ש, ועיין בערוך ערך חלון שהביא הפסקתה, וע"ה שהביא שאלה לפני הגאונים, ועיין בעור אורח סו' קכ"ח ובמגן ב"י שם ובכרמ"ל מגילה פ"ד סו' כ"א ובפסקי רקמי סו' ל"ז שהביא ג"כ בשם ר' אליעזר ממין ורבינו פ"ס סמך מן המאמר שהבאתי ועיין במדרכי פ"ג במגילה. ובתנחומא הגדס יש לתקן וכו"ל משגיח מן החלונות מציץ מן החרכים, (מה בין) [משגיח מן החלונות] מבין אצבעות של כהנים, מציץ מן החרכים בשעה שפושטין כפיהם: (עז) ד"א וז"ה הנה מטתו שלשלמה ששים גבורים סביב לה (פ"ג ז ט), ובתנחומא, וכן מוצא גם בילקוט

וכי מה ראה שלמה לעסוק במטה, שאמר הנה ממתו, אלא אינו עסוק אלא במלך שהשלום שלו, (עז) הנה ממתו זה בית המקדש, ולמה נמשל בית המקדש למטה, אלא מה מטה הזאת אינה אלא לפריה ורביה, כך בית המקדש כל מה שהיה בתוכו היו פריין ורביין, (עט) שנאמר ויאריו הכדים (מ"א ח), ואומר והזהב זהב פרוים (ד"ג ו), שהיה עושה פירות, וכן הוא אומר ויבן את בית יער הלבנון (מ"א ז), למה נמשל ליער, מה יער פרה ורבה, כך בית המקדש כל מה שהיה בתוכו היה פרה ורבה, לכך נאמר הנה ממתו. ששים גבורים (ש"ס ז), (פ) אלו ששים אותיות שבברכת כהנים, כולם אחווי חרב (ס"ח), שכל אחד ואחד שמו של הקב"ה נזכר בו, יברך ה', יאר ה', ישא ה', (נמדנר ו כד כ"ו), איש חרבו על ירכו (ש"ס ז), מה ראה ה' לזכור כאן, אלא אפילו אדם רואה בחלומה תרוב שלופה נתונה על צוארו וקומע את ירכו, משכים בבקר והולך לבית הכנסת, ספרד בלילות (ס), מפחד שראה בלילות בחלומ, ורואה את הכהנים נושאים כפיהם, החלום רע מתבטל ממנו, לכך נאמר מפחד בלילות, לכך אמר הקב"ה למשה הזהר לאהרן ולבניו שיהיו מברכין את בני, שנאמר כה תברכו [את בני ישראל]: [יז] (פא) [ד"א כה תברכו]. אמר הקב"ה לשעבר הייתי זקוק לברך ברייתי, ברכתי לאדם הראשון ולאשתי, שנאמר ויברך אותם אלהים וגו' (בראשית א כה), ברכתי לנח ולבניו, שנאמר ויברך אלהים את נח ואת בניו (ש"ס ז), ברכתי לאברהם, שנאמר וה' ברך את אברהם בכל (ש"ס ז), אמר הקב"ה מכאן ואילך הרי הברכות מסורות לך, שנאמר והיה ברכה (ש"ס ז), מה עשה אברהם הוליד שנים ישמעאל ויצחק ולא בייכן, משל למה הדבר דומה למלך שהיה לו פירס, נתנו לארץ, (פב) והיה בתוך אותו פירס אילן אחד של סם חיים, ואילן אחד של סם המות, מורכב על גביו, אמר הארץ אם אני משקה אילן של סם החיים, אילן של סם המות שותה, אמר הארץ אני אעבוד ואשלים ומני, ומה שהמלך רוצה לעשות בפרדסו יעשה, המלך זה הקב"ה, והפרדס זה העולם, מסרו הקב"ה לאברהם, א"ל והיה ברכה, מה עשה אברהם, היו לו שני בנים, אחד זדיק ואחד רשע ישמעאל ויצחק, אמר אברהם אם אברך את יצחק ישמעאל מבקש שאברכו והוא רשע, אלא אני בשר ודם, כשאפמר מן העולם, הקב"ה יעשה רצונו, כשנפטר אברהם, נגלה הקב"ה על יצחק ובירכו, שנאמר והי אחרי מות אברהם ויברך אלהים את יצחק בנו (ש"ס ז), ויצחק בירך את יעקב, ויעקב בירך לשנים עשר שבטים, שנאמר כל אלה שבטי ישראל שנים עשר (ש"ס ז), מכאן ואילך אמר הקב"ה הרי הברכות מסורות לכם, והכהנים יהיו מברכין את בני:

[יח] (פג) [ד"א כה תברכו את בני ישראל. יברך ה' וישמרך, עם הברכה השמירה, יברך בשמירה בעושר, וישמרך שתהא עושה מצות, יאר ה' פניו וגו', (פד) יעמיד סמך בנים בני תורה, שנאמר כי נר מצוה ותורה וגו' (משלי ו ז), יאר ה' פניו, יעמיד סמך כהנים שמאירים על גבי המזבח, שנאמר לא תאירו מזבחי חנם (מלאכי א ב), ויחנך, (פה) שנה ר' חייא הגדול יחנה ה' אצלך, ד"א ויחנך, יעמיד סמך נביאים, שנאמר ושפכתי על בית (יהודה) [דוד ועל יושב ירושלים] רוח חן ותחנונים (זכריה י"ב), ד"א ויחנך, יתן חנו עליך בכל מקום שאתה הולך, (פו) שנאמר ותשא חן וחסד (אסתר ז י),

הערות ותקונים

ניקום שה"ר רמז התקפ"ז ד"ה ד"ל הנה ממתו וחסר שם ה'יון תנחומא: (עז) הנה ממתו זה בית המקדש, מוצא במדרש נמ"ר פ"א אות ג': (עט) שנאמר ויאריו הכדים, והיה ע"פ נס, ועיין בתנחומא הנדפס תרומה אות י"ו: הקב"ה אומר למשה דברים עשית לארון עתידים להאריך את חפ"י שנה, שנאמר ויאריו הכדים: (פ) אלו ששים אותיות שבברכת כהנים, מוצא במדרש חזית פ"ג פ' הנה ממתו ובמדרש נמ"ר שם, ואותיות של ג' פסוקים יברך יאר ישא עולים במספר ששים: (פא) ד"ל כה תברכו, אמר הקב"ה מוצא בליקום רמז חס"י בשם התנחומא ונשנה ג"כ בנ"ר פ"ל נמ"ר פ"א התנחומא הנדפס לך פ' ז': (פב) והיה בתוך אותו פרס אילן אחד של סם חיים, הנדפס דפוס מאגמנה השמיים המדפים את סיום המאמר ורש"י וכו' לעיל פ' לך" אולם הנדפס קאמפוטניא דפוס וויניצ'א גם כנ"י ה' של אקספארד כתוב פה כל הענין כמו כנ"י שלפנינו: (פג) ד"ל כה תברכו עם הברכה השמירה, מוצא בליקום סוף רמז חס"י בשם התנחומא, וכן מוצא במדרש נמ"ר פ"א אות ו': (פד) יעמוד ממך בנים בני תורה, נספרי שש פסוקים מ"א ד"ל יאר זה מאור חורם שנאמר כי נר מורה ותורה אור. ובמדרש נמ"ר שם ד"ל יאר זה מאור תורה שזכר עיניך ולבך בחורם וימן לך [בנים] בני תורה: (פה) שנה ר' חייא הגדול, גם זה מוצא במדרש נמ"ר שם: (פו) שנאמר ותשא חן וחסד, נספרי

ישא ה' פניו אליך, וכתוב אחר אומר אשר לא ישא פנים (דברים י"ז), הא כיצד, (פז) עשה תשובה עד שלא יתחתם נגד דין ישא ה' פניו, כיון שנתתם אשר לא ישא פנים. ד"א יברך ה' וישמרך, עם הברכה שמייה, (פח) מלך בשר ודם יש לו אוהב בסוריא, והוא יושב ברומי, שלח המלך אחריו, עלה ובא אצלו, נתן לו מאה ליטריין של זהב, טענו יצא לדרך, נפלז עליו ליטמין, נטלו כל מה שנתן לו, וכל מה שהיה אצלו, שמא יכול לשומרו מן הליטמין, לכך נאמר יברך ה' וישמרך. (פט) ד"א יברך בממון, יברך בבנים, וישמרך בכנות, שהנקיבות צריכות שמייה, וכן הוא אומר ה' שומרך ה' צלך על יד ימינך (תהלים קה ס). [יאר ה' פניו אליך], יאר לך מאור פניו, ואין יאר אלא היים, דכתיב באור פני מלך חיים (משלי טו טו), ואומר אל ה' ויאר לנו (תהלים קח כו), וכן הוא אומר אלהים יחננו ויברכנו יאר פניו אתנו (שם סו ג). ישא ה' פניו וגו', (צ) ובי הקב"ה נושא פנים לבריה, והכתיב אשר לא ישא פנים וגו', אלא אמר הקב"ה כשם שהם נושאים לי פנים, כך אני נושא להם פנים, כיצד כתבתי בתורה ואכלת ושבעת וברכת (דברים מ"י), ואדם יושב הוא ובניו ובני ביתו ואין לפניהם כדי שביעה, ונושאין לי פנים, ומברכין ומדקדיקין על עצמן (צא) עד כוית עד כביצה, לכך ישא ה' פניו אליך: כה תברכו [את בני ישראל] אמור להם. (צב) מלא, אמור להם לכהנים, לא ספני שאמרתם לכם שתהיו מברכים את ישראל, תהיו מברכין אותם (צג) באנגריא ובבבלות, אלא תהיו מברכין אותן בכוונת הלב, כדי שתשלוט הברכה בהם, (צד) לכך נאמר אמור להם: [ימ] ויהי ביום כלות משה (במדבר י"ה). ילמדנו רבינו כמה דברים קדמו למעשה בראשית, (צה) כך שנו רבותינו, שבעה דברים קדמו לעולם, ואלו הן, כסא הכבוד, והתורה, ובית המקדש, ואבות העולם, [וישראל], ושמו של משיח, והתשובה, ויש אומרים אף גן עדן וניהגם. כסא הכבוד מנין, שנאמר נכון כסאך טאו מעולם אתה (תהלים ג ג), והתורה מנין, שנאמר ה' קנני ראשית דרכו קדם מפעליו טאו (משלי מ כג), בית המקדש מנין, שנאמר כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו (יחזקאל י"ב), האבות מנין, שנאמר כענבים במדבר מצאתי (את) [ישראל] בבכורה בתאנה בראשיתה ראיתי אבותיכם (שם ע"י), ישראל מנין, [שנאמר] זכור עדתך קנית קדם (תהלים עד ג), שמו של משיח מנין, שנאמר לפני שמש יגון שמו (שם ע"י), תשובה מנין, שנאמר בסרם הרים וילדו (שם צג), וכתוב תשב אנוש עד דכא [ותאמר שוכו בני אדם] (שם סג ג), גן עדן מנין, שנאמר ויטע ה' אלהים גן בעדן מקדם (בראשית ג ח), ניהגם מנין, שנאמר ערך מאתמול

הערות ותקונים

בספרי שם ובמדרש צמ"ר שם הכיח כמה דתימא ויהן חנו בעיני שר (בראשית לט כה), ותחי אסתר נוסחת קן (אסתר ג טו), ויהן אלהים קן אח דניאל, ומלא קן ושכל טוב (משלי ג ד), והכתוב ויהן אלהים קן את דניאל לא נמלא במקרא, ובספרי ויהן אלהים את דניאל קן ולחסד ולרחמים, מלת קן אצל דניאל ג"כ לא נמלא במקרא רק זה לזון הכתוב (דניאל א ט) ויהן אלהים את דניאל לחסד ולרחמים: (פז) עשה תשובה עד שלא יתחתם נגד דין, צמ"ר שם וספרי פסקא מ"ב ומדרש שמואל פ"ו בברכות דברים: (פח) מלך בשר ודם יש לו אוהב בסוריא, מובא במדרש צמ"ר פ"א אות ה': (פט) ד"א יברך בממון, אחר זה נמלא כוספה בנדפס ובכ"י ה' של אקספארד ובכ"י הספרדי וכן במדרש צמ"ר שם, וליחא בכ"י רומי וכ"י רח"ס, ד"א יברך ה' וישמרך, יברך בממון שלא תהא טשוו במדינה פתיאם וטלא תנא זימאי למדינה ויאמרו לך קן זהב, אלא יברך ה' וישמרך וטח"כ מתחיל ד"א יברך בצנים כמו לפנינו. ומלת פתיאם הוא בפעול וט"ל פסיון בסיקא האותיות ופי' מס, ונמלא תמיד אצל זימאי טפי' ביוני αγγαζ' מס ועוש, עיין פסיקתא פסקא בחדש השביעי הערה כ"ב והערה כ"ד: (צ) ובי הקב"ה נושא פנים, עיין בבלי ברכות דף כ' ע"ב: (צא) עד כוית עד כביצה, פרש"י עד כוית לרי' מאיר עד כביצה לרי' יהודה, דהקן דף מ"ה ט"ז, אחר זה כמה מומינין ר' מאיר אומר עד כוית ר' יהודה אומר עד כביצה: (צב) מלא אמור להם לכהנים, מובא גם בצמ"ר פ"א סוף אות ד', ולמאמר מהתנחומא כוון רש"י בפירושו טח"ת: (צג) באנגריא, היא מלח יונית רומי: αγγαρια angariae פ' עבודה נעשה בחלום, ובנדפס טעמו אזה מלות, וכל' לא מפני שאמרתי לכם שהיו מברכין [את] ישראל, תהיו מברכין אותם באנגריא: (צד) לכך נאמר אמור להם, אחר זה הוסיף המדפיס מהמאנוסא וליחא בדפוס קאטשאטאניא ודפוס וויניציא ובכ"י ה' של אקספארד: "בס"א אמור מלא וטקד פתח (כ"ל קמן) לומר טלריך ארס ליתן טלוט לחזירו צפה מלא": (צה) כך שנו רבותינו, עיין ספרי עקב פסקא ג"ל מכילתא בשלח סוף פרשה ט' ועיין פסחים דף כ"ד ע"א, נדרים ג"ל ע"ב, צ"ל פ"א, טו"ס מאמר ע"ד כדר"א פ"ג, חד"א פ"א, מדרש משלי פ"ח, ילקוט בראשית רמז ד', ילקוט ירמיה רמז רל"ח, ילקוט תהלים רמז תת"ח

תפתה (יטעם ל'ג), בא וראה בשעה שא"ל הקב"ה למשה שיאמר לישראל שיעשו לו משכן, א"ל הקב"ה למשה (צו) אמור להם לישראל כביכול לא בשביל שאני די אינן לדור, אני אומר לכם שתעשו לי משכן, עד שלא נברא העולם הרי מקדשי בנוי למעלה, שנאמר כסא כבוד מרום מראשון וגו' (יחמ"ס י"ז), ושם היכל כסאי בני, שנאמר וה' בהיכל קדשו וגו' (מקדש כ' ז), וכן ישעיה אמר וראה את (ה') [אדני] יושב על כסא רם ונשא (יטע"ו ה'), ובשביל חביבתכם אני מניח בית המקדש העליון, שהוא מתוקן עד שלא נברא העולם, וארד ואשכון בתוכם, שנאמר [ועשו לי מקדש] ושכנתי בתוכם (שמות כה ט). (צו) אמר ר' יחזקיה בר סימון בשם ר' יוחנן זה אהרן משלשה דברים ששמע משה מפי הגבורה והרתיע לאחוריו, בשעה שאמר לו ונתנו איש כופר נפשו (ס"ג ל'), אמר משה כי יוכל ליתן כופר נפשו, כתיב עור בעד עור וכל אשר לאיש יתן בעד נפשו (איוב כ ד), ועדיין אינו מניע, שנאמר אה לא פדה יפדה איש (ו) לא יתן לאלהים כפרו (תהלים מט ח), א"ל הקב"ה איני מבקש לפי כחי, אלא לפי כחי, (צח) זה יתנו (שמות ל"ג). [אמר ר' מאיר נמל הקב"ה כמין מטבע של אש מתחת כסא הכבוד והראה לו למשה זה יתנו כזה יתנו]. ובשעה שאמר את קרבני לחמי לאשי (מדרש כ"ג), אמר משה כי יוכל להספיק לך קרבנות, אם אני מקריבים כל חיותי יער, וכל עצי לבנון, אינן כדוי, שנאמר ולבנון אין די בער וחיתו אין די עולה (יטע"ס מ טז), (צט) א"ל איני מבקש לפי כחי אלא לפי כחי, שנאמר ואמרת להם זה האשה אשר תקריבו לה' (מדרש כ"ג), ולא שניהם בבית אחת, אלא את הכבש (ה) אחד תעשה בבקר ואת הכבש השני תעשה בין הערבים (ס"ג ט"ד), ובשעה שאמר לו ועשו לי מקדש (שמות כה ט), אמר משה [לפני הקב"ה] הנה השמים ושמי השמים לא יכלכלוך (מ"א ח כו), ואומר את השמים ואת הארץ אני מלא נאם ה' (יחמ"ס כג כד), ואומר השמים כסאי והארץ הדום וגלי (יטע"ס כ"ו), ואני יכולין לעשות לו מקדש, א"ל הקב"ה איני מבקש [לפי כחי], אלא לפי כחי, שנאמר ואת המשכן תעשה עשר וריעות (שמות ט"ו ה'), כיון ששמעו ישראל כך עמדו ונתנדבו ברצון ועשו את המשכן, וביוון שעשו את המשכן נמלא מכבודו, שנאמר ולא יכול משה לבא אל אהל מועד וגו' (ס"ג ט"ז), אמר הנשיאים הרי השעה שנקריב קרבנות בשמחה ששרתה שכינה בינינו, (ק) מנין (שנאמר) [ממה שקראו בענין] ויהי ביום כלות משה :

[כ] (קא) ד"א ויהי ביום כלות משה. (קב) זש"ה נוצר תאנה יאכל פריה (משלי כ"ח), אין הקב"ה מקפח שכר כל בריה, אלא בכל מה שאדם יגע ונותן נפשו על הדבר אין הקב"ה מקפח שכרו, לכך נאמר נוצר תאנה יאכל פריה, רצונך לידע, שלמה בנה בית המקדש, (קג) שנאמר ויבן שלמה את הבית ויכלהו (מ"א י"ז), ובשביל שנתן דוד נפשו על בית המקדש שיבנה, שנאמר וזכור ה' לדוד את כל ענותו, אשר נשבע לה' נדר לאביר יעקב, אם אבא [אל אהל] [באהל] ביתי אם אעלה על ערש יצועי

הערות ותקונים

תת"ס ותתמ"ו וילקס משלי רמז תקמ"ב: (צו) אמר להם לישראל עד הרי מקדשי בנוי חסר ככ" ספרדי ונגדפס: (צו) אמר ר' יהודה בר סימון, יען שסיים שנאמר ועשו לי מקדש, הביא הכרע הזה, ושנסה בפסיקתא פסקא שקליס (דף כ' ע"א) ופסקא את קרבני (דף ס"א ע"ב) ורצתי את קרבני פסקא פ"ו ונתחנומא הגדפס כי תשא אותי ומלדש שו"ס מזמור ז"א, במדבר רבה פ"ג אות י"ג, אכל הלשון משושה שס. וכל המקומות שרשמתי הם כסגנון אחד, אולם בנתחומא הגדפס נשא אות י"א הוא כמו ככ"י שפסניו, וזה לאות כי צל המסדר מתחומא ס' שמות הוא מסדר אחר מתחומא מס' במדבר, כי נתחומא מס' שמות הוא הילמדנו שביה לפני הערוך: (צח) זה יתנו, הוספתי כמו שהוא ככ"י רומי ורח"ס וכ"י ספרדי ובפסיקתא ובמקומות שרשמתי, וכ"ה בגדפס ובירושלמי שקליס פ"א ה"ו (דף מ"ו ע"א): (צט) א"ל הקב"ה איני מבקש לפי כחי, הוא כסגנון אחר בפסיקתא ובמקומות שרשמתי ע"ס: (ק) מניין ממה שקראו בענין, חקנתי כמו שהוא ככ"י רומי ורח"ס ונגדפס: (קא) ד"א ויהי ביום כלות משה, בגדפס נוסף מאמר שלם כל אות י"ג המתחיל ויהי ביום כלות משה כלומר וי ביום כלות משה משל למלך עד כוף אות י"ב, וזה הוסיף המדפוס ממאנוסזה וליחא בדפוס קאספאנטיא ודפוס ווינליא וככ"י ה' של אקספאלד ולא ככ"י ספרדי, והמדפוס הביג יד פושטת מורה כאלבע לומר כי הוספה היא ממנו, והוסיף זה מן מדרש במ"ד פ"ג אות ו'. ובעל מדרש במ"ד לקח זה מן פסיקתא רבתי פ"ה פסקא ויהי ביום כלות משה, והמדפוס היה הביא צלשון משושה קל: (קב) זש"ה נוצר תאנה, מוצא צילקס נשא רמז תש"א בשם התחומא: (קג) שנאמר ויבן שלמה את הבית ויכלהו, נגדפס

[וגו'], עד אמצא מקום לה' (תהלים קלג א ב ג ד), (קד) לא קיפח הקב"ה את שכרו, אלא הכתיבו על שמו, שנאמר סומור שיר חנוכת הבית לדוד (שם ל ו), (קה) [לשלמה אינו אומר אלא לדוד], יפה אמר שלמה נוצר תאנה יאכל פריה, וכן אתה מוצא במשכן, (קו) שהכל נתנו את נפשם ועשו את המשכן, כל ישראל נתנדבו, הנשים מוּו את העוים, וכן ויעשו כל חכם לב (שמות לו ח), וכן (עשו) [ועשה] בצלאל ואהליאב (שם סג א), בשביל שנתן משה נפשו עליו שיעשה כשם שהראה לו הקב"ה בהר, שנאמר וראה ועשה (כתבניתם) [בתבניתם] וגו' (שם סג מ), והלך משה ונתן נפשו שלא יסעו, לכך כתיב על כל דבר דבר כאשר צוה ה' את משה (שם נא א ב ג ד ה ו ז ח ט י כ ל), וכן הוא אומר וירא משה את כל המלאכה וגו' ויברך אותם משה (שם סג נג), (קז) ומה ברכה ברכן, אמר להם תשרה שכינה במעשה ידיכם, אמר הקב"ה הואיל ומושה נתן נפשו על המשכן, (קח) איני כותבו אלא על שמו, שנאמר ויהי ביום כלות משה:

[כא] [וידי ביום כלות משה]. (קט) זש"ה מה טובו אהליך יעקב משכנותיך ישראל (נמנר כד ה), אם אהליך למה משכנותיך, ואם משכנותיך למה אהליך, (קי) אלא מה טובו אהליך אלו אהלי משכנותיך, אל תהי קורא כן (קיא) אלא משכנותיך, א"ל הקב"ה למשה (קיב) אמור לישראל שיעשו לי משכן, שאם יחטאו שיהא מתמשכן על ידיהם, תדע לך שהוא כן, כשחטאו מה כתיב, שמע אלהים ויתעבר (תהלים עח ט), מה כתיב אחריו וימש משכן (שילה) [שלו] אהל שיכן באדם (שם סג ט), זה המשכן שלא נעשה אלא שיהא מתמשכן על ישראל:

[כב] ד"א ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן וימשחם וגו'. כשמשחו חזר ומשח את כליו, ויקריבו נשיאי ישראל. אמרו הרי השעה שנקריב קרבנות בשמחה ששרתה השכינה בינינו, וכיון שראו שנעשה המשכן ולא היה [חסר] להם בו כלום, אמרו מה יש לנו להביא, הלכו והביאו עגלות, שיהו נושאים עליהם את המשכן, ומי נתן להם את העצה הזאת, שבמו של יששכר, שהיו חכמים וגבורים בתורה, שנאמר ומבני יששכר יודעי בינה לעתים (דברים יב ג), לפיכך זכו להקריב ביום השני, שנאמר ביום השני הקריב נתנאל בן צוער נשיא יששכר (נמנר יח), (קיג) למה בכל הנשיאים נאמר קרבנו, וכאן נאמר הקריב את קרבנו (שם סג ט), שעל פי הדבור הקריב, שביקשו שאר השבטים שיהו גדולים מסנו להקריב [תחלה], והכריעו אותו מן השמים, ונצטוו שבט יששכר להתקרב קרבן המזבח, ולהקריב קרבנו, תדע לך (קיד) שכן כתיב הקרב חסר יו"ד, שהיה רחוק ונתקרב לבא, וכל כך למה, על שהיו יודעים בתורה, שנאמר ומבני יששכר יודעי בינה לעתים [וגו'], וכל אחיהם על פיהם (דברים יב ג), ללמדך שכולם מסכימים הלכה על פיהם:

הערות ותקונים

נדפס אות י"ג מובא בפעם ויכן שלמה את בית ה', ולא נמלא קן במקרא: (קד) לא קפח הקב"ה את שכרו, עיי' התחומא נדפס וימי אות ס"ו, אסתר רבה ריש פ"ג, מכילתא בשלח מסכתא דשירה פ"א: (קה) לשלמה אינו אומר, כ"ה נכ" רומי ורח"ס, וגם בדפוס קאטשטאמיניא ודפוס וויניציא, אולם המדפוס ממאטסובה הוסיף וכי דוד חנכו והרי שלמה חנכו אלא לפי שנתן דוד נפשו עליו נקרא על שמו: (קו) שהכל נתנו את נפשם ועשו את המשכן, וכן הוא נדפס בדפוס קאטשטאמיניא ונדפוס וויניציא אצל המדפוס ממאטסובה הציג וכן אחת מולא במשכן שאטפ"י שכל ישראל עשו אותו ונתנו נפשם ועשו את המשכן, יש לתקן כמו שהוא נכ" ונדפוסים הראשונים, ולתאמר שלפנינו כוון רש"י בפירושו עה"ל שא"ל א' ע"ס: (קז) ומה ברכה ברכן, ספרי פסקא קמ"ג, סדר עולם רבה פ"ו, במ"ר שא"ל אות י"ח: (קח) איני כותבו אלא על שמו, שנאמר ויהי ביום כלות משה, נדפס (סוף אות י"ג) הוסיף המדפוס ממאטסובה כיוונו נוצר תאנה יאכל פריה, וכ"ה נכ" ספרדי: (קט) זש"ה מה טובו אהליך, מובא במדרש במ"ר פ"ב אות י"ד קצת בסגנון אחר: (קי) אלא מה טובו אהליך אלו אהלי משכנותיך, כ"ה נכ" רומי ונכ" רח"ס, ונדפס בגי' אלו אהלים ומשכנותיך אל תהי קורא, ובמדרש במ"ר שם מה טובו אהליך זה אהל מועד שנמדבר ושבשלה ונצטו ונצטו: (קיא) אלא משכנותיך, ר"ל אל תקרי סגנון אלא סגנון: (קיב) אמור לישראל שיעשו לי משכן שאם יחטאו שיהא מתמשכן על ידיהם, מובא בסדר ערך משכן בשם הילמדנו והוא התאמר שלפנינו: (קיג) למה בכל הנשיאים נאמר קרבנו ואלו נאמר הקריב, עיי' רש"י בפירושו עה"ל שא"ל י"ח: (קיד) שכן כתיב הקריב חסר יו"ד שהוא מובא בילקוט שא"ל רמז תש"י בשם התחומא, ועיי' נדפס"י שם שכתב לך אמר הקריב חסר יו"ד שהוא

[בג] ד"א ויהי ביום כלות. (קמו) זש"ה היטיבה ברצונך את ציון [אוי], או תחפוך
 זבחי צדק וגו' [הגלס נא כה], (קמו) לפי שבעולם הזה הקריבו קימעה, שנאמר
 ויהי המקריב ביום הראשון את קרבנו (נמדנר וי), מה הקריב את קרבנו קערת כסף
 אחת, כף אחת, פר אחד, איל אחד, כבש אחד, שעיר עזים אחד, ולובת השלמים
 בקר שנים, הרי כל הקרבן, למה הדבר דומה, (קיו) למלך שיצא לדרך, והיו מביאין
 לפניו סעודה, לפי הדרך ולפי הפונדק, אמר להם המלך, כך אתם מכבדין אותי, (קיה) כך
 אתם נוהגים לי, (קיו) ואיני מלך, ואיני שולט בעולם, אמרו לו אדונינו המלך, בדרך
 אנו נותנין לפי הדרך ולפי הפונדק הכנסנו לך, אלא נכנס למדינה, וכשתכנס לפלטרין
 שלך, אתה רואה כמה אנו מכבדין אותך, כך כשהוקם המשכן, הקריבו לו הנשיאים
 דורון, כף אחת פר אחד איל אחד כבש אחד שעיר עזים אחד, אמר להם הקב"ה כך
 הוא כבודי, אמרו לו רבון העולמים במדבר אנו נותנין, ולפי המדבר הקרבנות לפניך,
 אלא כשתכנס לפלטרין שלך, אתה רואה כמה פרים נקריב לפניך, שנאמר היטיבה
 ברצונך וגו' או יעלו על מזבחך וגו' (הגלס ע), ולא פר אחד. וכן אתה מוצא בשלמה
 [כשבנה] בית המקדש, ביקש להקריב לחנוכת בית המקדש, ראה מה כתיב שם, ויזבח
 שלמה את זבח השלמים אשר זבח לה' בקר עשרים ושנים אלף וצאן מאה ועשרים אלף, (מ"א ח ט),
 וכן בימי עזרא מה כתיב שם, והקריבו לחנוכת בית אלהא (דנא) [דנא] [הגלס
 תוריו מאה דיכרין מאתן אמרין ארבע מאה וגו' (שאלא וי), הרי היטיבה ברצונך את ציון וגו']:
 [כד] [קב] ד"א ויהי ביום כלות משה. (קבא) רבי אומרי כל מקום שנאמר ויהי
 (קבב) [דבר חדש הוא, (קבג) ורשב"י אומר כל מקום שהוא אומר ויהי]
 דבר שהיה ופסק להרבה ימים, וחזר להיות לכמות שהיה, (קבד) זש"ה באתי לגני וגו'
 (ש"ס ח ט), בשעה שברא הקב"ה העולם, (קבה) התאוה שיהא לו דירה בתחתונים,
 כשם שיש לו בעליונים, קרא את אדם וצוהו ואמר לו מבל עץ הגן אכול תאכל, ומעץ
 הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו (נאלס ח טז י), ועבר על ציוויו, א"ל הקב"ה כך נתאויתי,
 כשם שיש לי דירה בעליונים, כך יהא לי בתחתונים, ודבר אחד ציויתי אותך, ולא
 שמרת אותו, מיד סילק הקב"ה שכינתו לרקיע, מנין שנאמר וישמעו את קול ה' אלהים
 מתהלך בגן עדות היום (ש"ס ג ח), [וביון שעברו את ציוויו סילק את שכינתו לרקיע הראשון],
 (קבו) עמד קין והרג את הבל, מיד סילק שכינתו מרקיע הראשון לרקיע השני,

הערות ותקונים

משמע הקרב לשון כוון שמי הגבורה נאסרה הקרב: (קמו) זש"ה היטיבה ברצונך את ציון, מוצא צילקס
 כא רמו תשי"ד בשם התנחומא וכן צילקס מלכיה רמו ק"צ ד"ה ויזבח ג"כ בשם התנחומא, וכן נמצא במדרש
 במ"ד ריש פ"ג, וצילקס שם נגדש בלדו תנחומא ובמדנר רבה, והליון במדנר רבה החל אחד המניחים לליון,
 אצל הליון הזה אינו מבעל הילקס: (קמו) לפי שנעולם הזה הקריבו קימעה, בעל מסדר מן במ"ד הביא לפי
 שנמדנר בהקמת המשכן הקריבו לחנוכת המזבח קמעה: (קיו) למלך שיצא לדרך, במ"ד שם ומדרש וי"ח פ"ז
 אות ב' מוצא ג"כ המשל בשנייה קת: (קיה) כך אחס טהנים לי, כ"ה גס בנדפס, וצילקס שם כך אחס
 טהנים כי כבוד, ובמדרש במ"ד שם כך אחס טהנים לי: (קיו) ואיני מלך ואיני שולט, בגמיה: (קב) ד"ה
 ויהי ביום כלות משה רבי אומר כו', מלחל עד אימתי ציוס שטוקס המשכן ויהי ציוס כלות משה (סוף אות
 כ"ו) נמצא בכ"ה הזה בצד הגליון, ולות כ"ד נמצא לנכון בכ"י רומי וכ"י רח"ס וגם בנדפס וככ"י ה' מאקספארד
 בגוף הכ"י. אצל כל אות כ"ה וכ"י ליחא בכ"י רומי וככ"י רח"ט, ונמצא גם בנדפס אות כ"ה ולות כ"י,
 וכן בכ"י ספרדי, רק בנדפס וככ"י ספרדי הוא אחר אות כ"י לפניו: (קבא) רבי אומר, כ"ה בכ"י רומי
 וכ"י רח"ס, ובנדפס בגי' רב אומר, וככ"י ה' של אקספארד אומר כל מקום שהוא אומר, וגם נמצא המאמר
 בשני קת בפסיקתא רבתי פסקא ויהי ציוס כלות משה ס"ח, וגם במ"ד פ"ב אות ו', והגי' שם רב אומר,
 וע"ס הליון בהנה, ובעל מדרש במ"ד של אקספארד רבתי: (קבב) דבר חדש הוא, וסופסחי כמו שהוא
 לנכון וככ"י רומי וכ"י ספרדי, וככ"י ה' של אקספארד ובנדפס, והשמיים המעתיק מן דבר עד דבר, וכן
 הקר גם בכ"י רח"ס: (קבג) ור' שמעון בן יוחי אומר, כ"ה בכ"י רומי, ובפסיקתא רבתי ובמדרש במ"ד, ובנדפס
 בגי' ר' שמעון אומר, ולות בכ"י ה' של אקספארד נאמר לנכון ר' שמעון בן יוחי אומר: (קבד) זש"ה באתי
 לגני, עיין במדרש תות ריש פ"ה, ב"ר פ"ה אות ו', ופסיקתא רבתי שם, תנחומא פקודי אות ו' ובמדרש
 במ"ד שם, גם במדרש במ"ד פ"ג סוף אות ב', ובפסיקתא דרב כנא ריש פסקא ה' מנזאר הפרשה
 בארטיט: (קבה) התאוה שיהא לו דירה, בכ"י רומי בגי' אומר ר' שמואל בר אבא נהאום הקב"ה שיהא לו
 דירה כו', וככ"י רח"ס בגי' אומר ר' שמואל בר תמא, ובנדפס אומר ר' שמואל בר נחמן: (קבו) עמד קין,
 בנדפס

(קבו) עמדו דור אנשו והיו עובדי ע"ז, שנאמר אז הוחל לקרא בשם ה' (נחשית ד ט), וסילק שבינתו מן השני לשלישי, עמדו דורו של סבול, וכתוב בהם ויאמרו לאל מור ממנו (אזכ כה יד), מיד סילק שבינתו מן הרקיע השלישי לרביעי, עמדו דור הפלגה אמרו לא כל הימנו, לבור לו את העליונים, וליתן לנו את התחתונים, מה אמרו, הבה נבנה לנו עיר (נחשית יא ד), ומה עשה להם הקב"ה, ויפץ ה' אותם משם (שס ט), עמד וסילק שבינתו מן הרקיע הרביעי לחמישי. עמדו המדומיים מה כתיב בהם, ואנשי מדום רעים והמאים [לה' מאד] (שס יג), רעים זה לזה, והמאים בגילוי עריות, לה' בע"ז, (קבח) מאד בשפיכות דמים, מיד סילק שבינתו מן הרקיע החמישי לששי. עמדו הפלשתיים והבעיטו להקב"ה מיד סילק שבינתו מרקיע הששי לשביעי. אמר הקב"ה שבעה רקיעים בראתי ועד עכשיו יש לרשעים לעמוד, מה עשה הקב"ה קיפל כל דורות הרשעים והעמיד לאברהם אבינו, כיון שעמד אברהם אבינו (קכט) ועשה מעשים טובים, מיד ירד הקב"ה מרקיע השביעי לששי, עמד יצחק ופשמ ציאו על גבי המזבח, וירד מרקיע הששי לחמישי, עמד יעקב וירד מן החמישי לרביעי, עמד לוי והיו מעשיו נאים וירד מן הרביעי לשלישי, עמד קהת וירד מן השלישי לשני, עמד עמרם והורידו מן השני לרקיע הראשון, עמד משה והוריד את השכינה, אימתי כשהוקם המשכן, אמר הקב"ה באתי לגני (קל) לדבר שהייתי מתאוה לי, וזה הוא ויהי ביום כלות משה, כמאן אמר ר' שמעון בן יוחאי אין יוחי אלא דבר שהיה נופסק להרבה ימים וחדר לכמות שהיה:

[כה] [קלא] [וידהי] ביום כלות משה. אמר ר' יהודה בר סימון יום שהוקם המשכן נכנס משה, והיה שומע קול הדר, קול נאה, קול משובח, אמר משה אשמעה מה ידבר האל ה' (תהלים סה ט), בקושי הוא מדבר, ברחמים הוא מדבר, אשמעה מה ידבר האל ה', א"ל הקב"ה משה שלום אני מדבר, אין בלבי על בני, שנאמר כי ידבר [שלום אל עמו ואל חסידיו ואל ישובו לכסלה (ס), וכתוב בתריה אך קרוב ליראיו

הערות ותקונים

נגדפס אות ס"ז קבר המדפס ממאנובה וה"נ וכו' לעיל מ"ט ע"ז, והוא פקודי אות ו', אולם נמצא כל המאמר על מקומו לנכון בדפוס ראשון דפוס קאנטאטאניא ודפוס וויניצ'א גם כ"י ה' של אקספארד ובכ"י הספרדי, ובדפוס ווירונא ודפוס פראנקפורט ה'כו אחר המדפס ממאנובה כעורים נאסלה והניחו כמו שה"נ המדפס ממאנובי ד"ף מ"ט ע"ד" אף כי הדפס משונים הם ולא נדפסו דף על דף כהנאלא תנחומא המאנובי: (קבו) עמדו דור אנוש, עיין מה שהעירתי בפסיקתא פסקא ד' בערה כ"ב על הסינויים במדרשים: (קבח) מאל בשפיכות דמים, נגדפס בדפוס ראשון דפוס קאנטאטאניא ודפוס וויניצ'א, (והמדפס ממאנובה השמים זה וקבר בלגאנו, עיין בערה קצ"ו) ראיתי ה"נ' ויש אומרים מאל דס שפיכות דמים. והלשון קטוע, ומנאל לנטן כ"י ספרדי ובג"ל [מאל שהיו מכוונים וואעאם] ויש אומרים מאל דס שפיכות דמים: (קכט) ועשה מעשים טובים, נגדפס סיגל מעשים טובים: (קל) לדבר שהייתי מתאוה לי ט', הסיוס הזה ליחא נגדפס, ומנאל לנטן גם כ"י ה' של אקספארד: (קלא) ויהי ביום כלות אמר ר' יהודה בר סימון, כ"י רומי וכ"י רח"ס כל המאמר הזה מאלות כ"ה וגם המאמר מאלות כ"ו הוא אחר הסיוס של המאמר מאלות כ"ז, ולטיל הבאתי בערה ק"כ כי בקובץ שלפנינו נמצא נגדו הוספה כל אות כ"ד ואות כ"ה ואות כ"ו, לכן הנחתי פה כמו שהוא נרשם שם נגדו על הגליון, אף כי כ"י רומי ורח"ס אות כ"ה וכ"י מונבאל אחר אות כ"ז, ובכ"י שלפנינו אחר נרשם נגדו הקרים נשולי הידיעה איהם שורות מסוף אות כ"ה והתחלת אות כ"ו, והוספתי בפנים את הנאמר, ובתנחומא הגדפס נמצא המאמר מן אות כ"ה ומן אות כ"ו גם כן אחר אות כ"ז, וכל המאמר מן אות כ"ד אשר נוסף נגדו נמצא גם כ"י רומי זכ"י רח"ס, ודע כי נגדפס הוסף המדפס ממאנובה כל אות י"ח י"ח י"ח כ"ה כ"ב ולקח כל זה מן פסיקתא רבתי פסקא ה', גם הוסף כל אות כ"ד, ועיין במבוא במאמרי אודות דפוס מאנובה. והמאמר שלפנינו המתחיל אמר ר' יהודה בר סימון נמצא גם נגדפס אות כ"ה, וכ"ה לנכון כ"י חמישי של אקספארד ובכ"י הספרדי, והוא מנוף התנחומא, ואיננה הוספה מן המדפס ממאנובה, ובזוה"י היה לפני המסדר הזה ג"כ בתנחומא כ"י שלנו, רק נשמע כ"י רומי ורח"ס, וכל המאמר נמצא בפסיקתא רבתי פ"ה אות י"א, רק נלקח שם בחסר, ובמאמר שהיה משה עומד והיה הדיבור בא לתוך אותו כמין סילון נמצא במדרש במ"ד ריש פ' י"ב הלשון מתוקן ובהשלמה, אמר רב יהודה בר רב סימון נאזחה שעה שמע משה קול נאה וקול משובח לשעבר היה משה עומד והיה הדיבור בא לתוך אותו כמין סילון, והוא המאמר שלפנינו, רק נעל פסיקתא רבתי העתיקו בהרבה לשון כדרכו, ומן הפסיקתא רבתי נובע אל המדרש במ"ד אשר לקח הרבה מאמרים מן הרבתי. וגם לפני נעל סילקום היה המאמר בתנחומא שלפנינו, כי בתהלים רמז התל"ד על הכתוב אשמעה מה ידבר האל, עיין נגדו תנחומא, והוא תנחומא שלפנינו פ' ט אות ו'. וא"כ הביא ד"ל אמר ר' יהודה בר סימון יום שהוקם

ישעו וגו' (תהלים פ"א), אימתי ביום שהוקם המשכן, (קלב) [אמר ר' יהושע הכהן בשם ר' אליעזר], שעד שלא הוקם המשכן היה תחרות בין הקב"ה לישראל, וביום שהוקם המשכן נעשה שלום, שנאמר כי ידבר שלום אל עמו ואל חסידיו ואל ישובו לכסלה, (קלב) אמר ליה רשב"ל מה לי ללמוד מספר תהלים, דבר תורה הוא, ואפי' במקומה אינה חסרה כלום, מה כתיב למעלה מן הענין, ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום, אימתי ביום שהוקם המשכן:]

[כו] [יהי] ביום כלות. (קלד) אמר ר' ברכיה הכהן ברבי] שעד שלא הוקם המשכן שעמדו ישראל לפני הר סיני רמזן הקב"ה ואמר להם כשאבוא אליכם אני בא טעון ברכות, אמר ר' ברכיה הכהן ברבי, האנוש מאלוה יצדק וגו' (ויז' י"ז), (קלה) יעקב כשהלך אצל פרעה, לא יצא מאצלו עד שברכו, (קלו) ומה ברכו, אי"י יעלה נילוס לרגלו, מנין שנאמר ויברך יעקב את פרעה (בראשית מ"ו), ואני כשאבוא אליכם אבוא טעון ברכות, ואיכן רמזה להם בסני, שנאמר מוכח אדמה תעשה לי וגו' אבוא אליך וברכתך (שמות כ"ד), וכשבא אליהם ברכו, שנאמר ברכך וגו', אימתי ביום שהוקם המשכן, ויהי ביום כלות משה:

[כז] (קלז) ד"א ויהי ביום כלות משה, אמר ר' יוחנן מהו ביום כלות, לשון כילוי, (קלה) ביום שהוקם המשכן נתכלו המזיקין מן העולם, שעד שלא הוקם את המשכן היו מזיקין מצויין בעולם, כשהיה משה עולה בהר, (קלח) היה אומר המזמור הזה, יושב בסתר עליון (תהלים נ"א), (קמ) שישב בסתרו של הקב"ה, בצל שדי יתלונן (ש), (קמא) שלן שם ק"ב יום, אומר לה' מחסי (ש"ב), (קמב) שהוא מחסי ועשו לי כחומה, אלהי אבטח בו (ש), א"ל הקב"ה בי במחת, [חיך] אני עומד לך, כי הוא יצילך מפח יקיש (ש"ב), [מהו מפח יקיש], (קמג) ממצודתו של צייד, תחת כנפיו תחסה צנה וסוחרה

הערות ותקונים

שהוקם המשכן נכנס משה והיה שומע קול הדר בו, והוא המאמר שנכנסו ב' נשא, והליון תנחומא בראש המאמר מוכס גם על זה: (קלב) דאמר ר' יהושע הכהן בשם ר' אליעזר, כן הוספתי כמו שהוא בנדרס, והמלות דאמר ר' יהושע הכהן בשם ר' אליעזר ליהא בנ"י רומי וכו' רח"ס, ובפסיקתא רבתי שם, גם במדרש במ"ר שם ממלא עוד מאמר בשם ר' ברכיה הכהן בשם ר' יהודה בר סימון, ואח"כ מובא בפסיקתא רבתי ד"א כי ידבר שלום אחר ר' יהושע הכהן בר נחמיה כן אמר ר' אלעזר עד שלא הוקם המשכן בו, והוא המאמר שלפניו, וגם במדרש במ"ר ליהא, ובפסיקתא דרב כהנא פסקא א' (דף ו' ע"א) מובא זה בשם ר' יוחנן, ע"ש בהערה ק"ח: (קלב) אמר ליה רשב"ל, הוא ר"ח ר' שמעון בן לקיש, וכו"ה בנ"י רומי וכו' רח"ס, ובפסיקתא רבתי הג' אמר ריש לקיש: (קלד) אמר ר' ברכיה הכהן ברבי, הוא בנדרס אות כ"ז ומבא גם במדרש במ"ר פ"ב אות ז', ובמדרש שם מתחיל במאמר של ר' ברכיה שלאחריו, ומאמר הראשון מר' ברכיה השמיים, וממלא לנכון בנדרס, ובפסיקתא רבתי סוף פ"ה ממלא בנגעו אחר, אמר ר' יהושע בן לוי אמר הקב"ה לישראל כשעשו את המשכן שהוא נותן להם את הנברות בו: ונעל מסדר ממדרש במ"ר שם החל לשון התנחומא בשם ר' ברכיה, ואח"כ הביא כלשון הרבתי בשם ר' יהושע בן לוי והרכיב שיהיה יחד ע"ש, וזה לאות כי הפסיקתא רבתי היה לו למקור ובסוף המאמר אחרי המלות אימתי ביום שהוקם המשכן ויהי ציטוט מלשון שייס הא למדנו שאין אדם דליק יותר מן האלפים הוי האנוש מאלוה יצדק לאו אלא גם הקב"ה נדך ישראל צדיקו אלא, לכן נאמר יברך ה' וישמרך וסמך לו ויהי ביום כלות וגו', ע"כ והוא הוספה מן המסדר: (קלה) יעקב כשהלך אצל פרעה, מובא בילקוט איוב רמז תתל"ג בשם התנחומא: (קלו) ומה ברכו אי"י יעלה נילוס לרגלו, לזה המאמר כוון רש"י בראשית מ"ו י' מה ברכו ברכו, שיעלה נילוס לרגלו, והוסף רש"י וכתב לפי שאין מפרשים שמה מי נשמים אלא נילוס עולה ומשקה ומברכיה של יעקב ואיך היה פרעה צא על נילוס והוא עולה לקראתו ומשקה את הארץ, וסיים "תנחומא": (קלז) ד"א ויהי ביום כלות משה, אמר ר' יוחנן, בנ"י רומי וכו' רח"ס הוא לפני אות כ"ה אחר כלות אות כ"ד, ובנדרס הוא בלתי כ"ז, ובפסיקתא רבתי פ"ה אות י' ובמדרש במ"ר פ"ב אות ג', ומדרש תהלים מזמור ז"א, ועיין עוד בפסיקתא דרב כהנא פסקא א' (דף ו' ע"ב) מובא בשם ר' אלעזר ור' יוחנן, וע"ש בהערה ק"ח: (קלה) ביום שהוקם המשכן נתכלו המזיקין מן העולם, עיין בפסיקתא שם הערה ק"ז מה שהבאתי בשם שגלי הלך כ"ז: (קלח) היה אומר המזמור הזה, עיין בפסיקתא בהערה ג"ל מזמור ז"א מזמור ז"א ובמדרש במ"ר פ"ב אות ג', ובילקוט תהלים רמז תתמ"ב: (קמ) שישב בסתרו של הקב"ה, מובא בילקוט תהלים רמז תתמ"ב בשם התנחומא: (קמא) שלן שם ק"ב יום, דורש צל בגימטריא מלה ועשרים, וכן מפורש בנדרס כמנין לל: (קמב) שהוא מחסי ועשו לי כחומה, כ"ה בילקוט, ובנדרס אות כ"ז הג' שהיה מחסי ונעשה לי כחומה: (קמג) ממצודתו של צייד, כ"ה הג' בנ"י רומי ורח"ס ובילקוט, אולם בנדרס ובנ"י ספרדי וכן

אמתו (תהלים לא ז), (קמד) אמר ריש לקיש צינה אני נעשה לכל מי שהוא סוחר בתורה, לא תירא מפחד ליצא (סא), [מכאן] שהיו מתייראין, מחץ יעוף יומם. (קמה) אמר רבי ברכיה הכהן [ברבי], יש מויק שהוא פורח בעוף, (קמו) וקושט כחץ, מדבר באפל יהלוד (ו) מקטב ישוד צהרים (סו), זה קטב מדורי, (קמו) שכל מי שרואה אותו אין לו חיים [בעולם] בין אדם בין בהמה ובין חיה, (קמח) כיצד עשוי, ראשו דומה לעגל, (קמט) וקרן אחת יוצאה מתוך מצחו, והוא שולט משבעה עשר בתבואה עד תשעה באב, לפיכך כתיב מקטב ישוד צהרים, לא תאונה אליך רעה וננע לא יקרב באחליך (סא סו), (קנ) עד אחליך, הוי עד יום שהוקם המשכן היו המזיקים מצויין, וביום שהוקם המשכן נתכלו, (קנא) אמר (רשב"ג) [רשב"ל] מה לי ללמד מספר תהלים, נלמד ממקומו, יברכך ה' מן המזיקין, וישמרך מכל רע, אימתי ביום שהוקם המשכן, ויהי ביום כלות משה: [בח] (קנב) ויהי ביום כלות משה, (קנג) כלת כתיב, ביום שנכנסה כלה לחופה:

[כט] ויקריבו נשיאי ישראל (במדבר יז). את מוצא בשעה שהכריזו משה ואמר קחו מאתכם תרומה (שמות לה ה), מה עשו נשיאים, אמרו לא היה משה יודע לומר לנו שנעשה המשכן, מה עשו לא נתנו נדבה, אמרו אלו עושין את המשכן, ולנו הוא ואמר שניתן נדבה, אמר הקב"ה הייבם שיש לכם ליעד שאני צריך לכם, מה כתיב שם, והם הביאו אליו [עוד] נדבה בבקר בבקר (סו לו ג), (קנד) אמר ר' יוחנן לשני בקרים הביאו כל מלאכת המשכן ויותירו, שנאמר והמלאכה היתה דיים [לכל המלאכה לעשות אותה והותר] (סא סו). וירא משה את כל המלאכה [וגו'] ויברך אותם משה (סא סג), (קנה) ומה ברכה ברכן, אמר להם תשרה שכינה במעשה ידיכם, בעולם הזה ברכן משה, אבל לעולם הבא הקב"ה מברכן, (קנו) שנאמר יברכך ה' מציון (עושה שמים וארץ),

ה ע ר ו ת ו ת ק ו נ י מ

נרשם בל"ב רומי מהו מפס יקש ממלכותו של דוד שנחפס ליהרג שנאמר ושאול ולאסיו עומרים אל דוד ואל אנשיו לתפסם (ש"א כו), ולדעתי הוא הוספה בתנחומא הגדפם מאיזה מעתיק, והנכון הוא ממלכותו של דוד, רק המעתיק קרא המלה של דוד והוסיף המלות שנחפס ליהרג והביא הכתוב ושאול ולאסיו וגו': (קמדר) אמר ריש לקיש, בל"ב רומי וכו' רח"ס וזילקוס תהלים ובגדפם אמר ר' שמעון בן לקיש: (קמה) אמר ר' ברכיה, מוצא גם במדרש בל"ב רומי פ"ב אות ג' ודברים רבה פ"ו: (קמו) וקושט כחץ, המוספי בערך קטש ב' הביא המאמר בשם בל"ב ולא זיין מקומו, וכיון למאמר שלפניו, והוא במדרש בל"ב רומי פ"ב אות ג' וכתב פי' מורה בקטש ת"י או ירה יורה או גירי דלשא יתקשטון ציה. ועיין ד"ר פ"ו אות ו'. ובגדפם בשעות וקשט כחץ. וזילקוס תהלים שם וקשט, בל"ב וקושט: (קמו) שכל מי שרואה אותו אין לו חיים, בל"ב רומי וכו' רח"ס נוסף וסא ראה לאדם אפשר לו לחיות, וזילקוס תהלים שם אי אפשר לו לחיות, יש לחמוק מלת אי: (קמח) כיצד עשוי, עיין במדרש בל"ב רומי פ"ב אות ג' וכו' (קמט) וקרן אחת יוצאה מתוך מלכו, בל"ב רומי וכו' רח"ס נוסף אמר זה והוא עשוי אפרסין אפרסין, ובל"ב ספרדי והוא עשוי אפרסין, ובגדפם (אות בל"ב) אפרסין, ובל"ב ה' של אקספארד אפרסין, וזילקוס תהלים שם רמו תתמ"ב והוא עשוי אפרסין אפרסין, ראונו פה נוסחאות שונות בהמלה הערה, ובל"ב שלפניו השמיט כולה, ובמדרש בל"ב רומי פ"ב אות ג' אחר שהביא וקרן אחת יוצאה מתוך מלכו, הוסיף והוא מתגלגל כדל אמר ר' הונא בשם ר' יוסף קבץ מרירי עשוי קליפין עשרות עשרות עינים עינים, וזה הוסיף המסדר מן מדרש שו"ס מומור בל"ב וסא ר' הונא בשם ר' יוסי אמר קבץ מרירי עשוי כמין קליפין עשרות, גם אימא בשו"ס ומתגלגל כדור יש לחקן גם במדרש בל"ב רומי כדור, ובעל הילקוס אחר שהביא מאמר התנחומא הביא ג"כ מן שו"ס מהמאמר מחץ יעוף יומם, יש מויק שהוא פורח כו' וחסר הניין "מדרש" והוא גורם במדרש שו"ס קליפין קליפין של שערות, גם הביא ומתגלגל בצור במקום כדור. ובעיני הוראת המלה הורה ראותי שהתעורר בזה ידידי הרב הגדול הנפלא מהר"ח ד"ר קאהוט בערוך השלם ערך אפרסין שהוסיף וכתב שהמלה מנושבת וכל אפרסין, פי' המלה חריות וקליפה (רוניס), וכן קליפין בינוי פי' חריות של דקל: (קנ) עד אחליך, בגדפם הני' או אהל מועד: (קנא) אמר רשב"ל, וכן בגדפם אמר רבין שמעון בן גמליאל, ובל"ב רומי הני' אמר ר' שמעון בן לוי, אבל לדעתי בל"ב אמר רשב"ל, וכן תחקתי צפני וכן הוא בגדפם, והוא ר"ת אמר ר' שמעון בן לקיש, וכן הוא לנכון לעיני בל"ב, עיין הערה קל"ג, ובפסיקתא דרב כהנא פסקא א' (דף ו' ע"ב) הוא בשם ר' יוחנן ע"ס ובהערה קט"ו שם: (קנב) ויהי ביום כלות כלת כתיב, כן הוא בל"ב רומי ורח"ס, והמאמר קבוע, ועיין בפסיקתא דרב כהנא דף ו' ע"א. וזה המאמר נמלא בגדפם בצוף אות כ"ו, והמאמר הוא מהגדפם הוא גם לפנינו בל"ב: (קנג) כלת כתיב, עיין בפסיקתא שם הערה ק"ד מה שהעירו על זה: (קנד) אמר ר' יוחנן לשני בקרים, מוצא גם בתנחומא הגדפם חרומה אות ד': (קנה) מה ברכה ברכן, עיין לעיל סוף אות כ': (קנו) שנאמר יברכך ה' מציון עשה שמים וארץ.

מדרש נשא תנחומא כא

[וראה במוֹב ירושלים כל ימי חייו] וראה בנים לבניך שלום על ישראל (מחלים קב"ה ו'): :
 [ל] ביום השביעי נשיא לבני אפרים (במדבר ז מח). (קנו) זש"ה לי גלעד ולי מנשה ואפרים
 מעוז ראשי יהודה מחוקקי (מחלים ס ט), אמר ריש לקיש אם המינים יאמרו לך
 שאין הקב"ה מהיה מתימ, אמר להם הרי אליהו [מעיר] שהיה את המת [על יד], אמר
 (קנח) הוי לי גלעד, ולי מנשה, אם יאמרו לך המינים שאין הקב"ה מקבל שבנים, אמר
 להם הרי מנשה מעיד שקבלתי אותו בתשובה, (קנט) שנאמר ויתפללו אליו ויעתר לו
 [וישמע תחנונו] וישיבהו [לירושלים] [ירושלים] למלכותו (דבר' לג יג), הוי לי מנשה.
 אפרים מעוז ראשי. אם יאמרו לך המינים שאין הקב"ה פוקד עקרות, [אמר להם] הרי
 אלקנה [מהר אפרים] מעיד שפיקדתי חנה אשתו, שנאמר כי פקד ה' את חנה וגו' (ש"א
 ז כ), הוי אפרים מעוז ראשי וגו'. יהודה מחוקקי, אם יאמר לך אדם (קס) שאין הקב"ה
 מציל מן האש, הרי חנניה וחביריו מעידין שהצילתי אותם מן האש, שנאמר ויהי בהם
 מבני יהודה [דניאל חנניה מישאל ועזריה] (דניאל ח ו), הוי יהודה מחוקקי :
 [לא] (קסא) ד"א לי גלעד. אם יאמר לך אדם למה בנה אליהו מזבח בחר הכרמל
 והקריב עליו, ובית המקדש היה קיים באותה שעה, ואמר משה
 איש איש מבית ישראל אשר ישחט שור או כשב וגו', ואל פתח אהל מועד לא הביאו
 [להקריב קרבן לה' לפני משכן ה'] דם יחשב לאיש ההוא וגו' [ויקרא יג ד], אמר לו מה
 שעשה אליהו לשם הקב"ה עשה, ועל פי הגבורה, (קסב) שנאמר ויהי [בעלות] [בעלות]
 המנחה [ויגש אליהו הנביא וגו'] ובדברך עשיתי את כל הדברים האלה (ש"א יח ט), הוי
 לי גלעד. מנשה, אם יאמר לך אדם (קסג) הרי גדעון הקריב בכמה, והיה אמר, שהרי
 שילח קיימת, (קסד) ואמר ר' אבא בר כהנא שבעה דברים עשה גדעון, הקריב פר
 הנעבר, ופר המוקצה, ובנה מזבח, וכרת עצים מן האשרה, והקריב בלילה ובלא כהן,
 (קסה) והיה בין הכמרים, וכל מה שעשה על פי הגבורה עשה, שנאמר ויהי בלילה ההוא
 ויאמר לו ה' קח את פר השור וגו' [שופטים ו כב], הוי לי [גלעד ולי] מנשה. (קסו) [יהודה
 מחוקקי], ואם יאמר לך אדם (קסז) הרי חד עבר על לא תעשה, (קסח) אמר הקב"ה
 למד את השבטים כסופר מלמד תינוקות, שנאמר אלמדה פושעים דרכיך וחמאים אליך

הערות ותקונים

אני הסגרת המלות האלה עושה שמות וארץ, כי הוא לשון הכתוב תהלים קל"ד ג', וכאן מביא הכתוב
 מתהלים קכ"ה ה' ו': (קנו) זש"ה לי גלעד אמר ריש לקיש, מוצא בילקוט תהלים רמו תשע"ס ד"ה ד"א לי
 גלעד אמר ר' שמעון בן לוי ז"ל בר לקיש, ונדרסם (אח"כ) במקום אמר הקב"ה ז"ל אמר רש"י,
 ורש"י דפוס קאנשאטאניא דפוס וויניציא דפוס וויניציא דפוס וויניציא דפוס וויניציא דפוס וויניציא דפוס וויניציא דפוס
 ובמדרש במ"ד פ"ד אות א' אח"כ ד"א לי גלעד אמר סומה דר כתנא (הר"ל) הגיה אמר סומה דר רתא) נסם
 ר' שמעון בן לקיש אמר האלהים אם יאמר לך אדם כו', קא' צעיריים ועיין אג"צ פ"ג: (קנח) הוי לי
 גלעד, ואליהו היה מתחבני גלעד, וגם המדרשים דפוס מאנעוזה הוסיף, שהיה אליהו מתחבני גלעד, והוספה
 שבוסיף לתא' בדפוס קאנשאטאניא דפוס וויניציא וגם בכ"ה ה' של אקספארד: (קנט) שנאמר ויתפללו אליו
 ויעתר לו, עיין פסיקתא פסקא טובה ומה שהעירוהו שם בהערה ק': (קס) שאין הקב"ה מליץ מן האש, כ"ה
 גם בדפוס קאנשאטאניא דפוס וויניציא וכו' ה' של אקספארד ובילקוט תהלים, רק המדרשים ממאנעוזה הוסיף
 מלת "האדיקוס" שאין הקב"ה מליץ "האדיקוס" מן האש: (קסא) ד"א לי גלעד, מוצא בילקוט תהלים שם
 רמו תשע"ס, והתחלף המאמר למה בנה אליהו מזבח מוצא גם בילקוט מלכים רמו רש"י שם התחומא
 (קסב) שנאמר ויהי בעלות, תקנתי בעלות כמו שהוא במקרא, גם הכנתי ספא דקרא ובדברך עשיתי,
 ובירושלמי תענית פ"ב ה"ח (דף ס"ה ע"ד) ואליהו מקריב בשעת איסור הבמות אמר ר' שמלאי דיברייא
 א"ל ובדברך עשיתי ובדבורך עשיתי, ופי' דיברייא א"ל ר"ל הקב"ה אמר לו ועשה ק' ע"פ הדבור. והכריז
 באופן מהר"ץ חיות ז"ל השב"ר שמלאי דיברייא הוא שם חכם, והעירתי על זה במקום אחר, וכן תראה
 בוי"ד פכ"ז אות ס' ואליהו מקריב בשעת איסור הבמות אמר ר' שמלאי הקב"ה א"ל שנאמר ובדברך עשיתי
 ובדבורך עשיתי: (קסג) הרי גדעון הקריב בצמח וקיה אכור, עיין זכאס דף ק"ב צמשה כיון שגא לשילה
 נאסרו הבמות: (קסד) ואמר ר' אבא בר כהנא שבעה דברים עשה גדעון, עיין תמורה כ"ז, וי"ד שם ובמ"ד
 שם ובירושלמי מגילה פ"א אגדת שמואל פ"ג: (קסה) והיה בין הכמרים, במדרש במ"ד וכן בכ"ה מייכנען
 בין הכומרים: (קסו) יהודה מחוקקי, ר"ל זה דוד שגא מיהודה: (קסז) הרי דוד עבר על לא תעשה, ר"ל
 במחשה דבת שבע, ועיין נוסחא אחרת במדרש במ"ד שם, ואלתר לפניו יהא הכיסרה: (קסח) אמר הקב"ה
 למד את השבטים, נדרסם דוד למד השבים, אולם בדפוס קאנשאטאניא דפוס וויניציא כתוב לימד את השב,

ישובו (תהלים נא טו), הרי יהודה מחוקקי. (קסט) אפרים מעוז ראשי, אם יאמר לך אדם למה חילל יהושע את השבת ביריחו, אמר לו על פי הגבורה עשה, שנאמר ויאמר ה' אל יהושע ראה נתתי בידך את יריחו (יהושע ו ז), (קע) וכתוב וסבותם את העיר וגו', כה תעשה ששת ימים בשבעה כהנים וגו' (קעא) וביום השביעי תסבו את העיר שבע פעמים והכהנים יתקעו בשופרות (שם ט ז), ובמין שהותה שבת, שאין לעולם שבעת ימים בלא שבת, (קעב) ועוד דבר אחר עשה יהושע מצותו, מה שלא נאמר בו, כיון שנכבשה יריחו שבת היה, (קעג) אמר השבת כולה קודש, וכל מה שכבשנו בשבת יהא קודש לה', שנאמר וכל כסף וזהב (וכל) [וכלי] נהושת וברזל קודש הוא לה' וגו' (שם יט), אמר ר' ברכיה הכהן [ברבי] עשאה כעיר הנדחת, והרי עיר הנדחת אסורה בהנאה, שנאמר ושרפת באש את העיר (ו)את כל שללה כליל לה' אלהיך (דברים יג י). אמר ר' יהודה הלוי בר שלום, (קעד) לימד לישראל, מה שאמר הקב"ה לישראל, ראשית עריותותיכם [חלה תרימו תרומה] (נמדבר טו ז), אמר יהושע הואיל וכבשנו אותה תחלה נעשה אותה חלה להקב"ה, נקדיש את כל שללה לגבוה, אמר הקב"ה (קעה) הואיל וכך עשית הרי קרבנך מסייע את שבטך ודוחה את השבת, (קעו) שנאמר ביום השביעי נשיא לבני אפרים:

[לב] [ביום] השביעי נשיא לבני אפרים. (קעו) אמר ר' יהושע דסבנין בשם ר' לוי: וְשֵׁהּ (כאשר) דבר מלך שלמון וגו' שומר מצוה לא ידע דבר רע (קעז ח ד), וכן הוא אומר אמר אלהי ישראל לי דבר צור ישראל מושל באדם צדיק מושל (קעח) [ביראת] [יראת] אלהים (ש"ג נג ג), מי הוא זה, זה שמושל ביצרו, (קעט) ומי היה זה, זה יוסף אבי (מנשה) [אפרים], אבי אביו של יהושע בן נון, מה כתיב בו, ויהי אחר הדברים האלה ותשא אשת אדוניו את עיניה אל יוסף [וגו'] וימאן וגו' (נחלת לא טו), אמר לו הקב"ה, אתה לא שמעת לה, הייך אני ממליכך על מצרים, ויהיו הכל נשמעים לך, שנאמר ויאמר פרעה (אל כל). [לכל] מצרים לבו אל יוסף (שם מח ט), ואומר אתה תהיה על ביתי (שם טז ט), ולא יעשו בני פלטרין שלי דבר חוץ מדעתך, ואומר ויוסף הוא השליט על הארץ (שם מו), על ששלט ביצרו נעשה שלום בארץ. ויהי איש

הערות ותקונים

אמר המדפיס ובאמת ז"ל השנים, והמדפיס מאמנאמזה הניג את השנים: (קסט) אפרים מעוז ראשי אם יאמר לך אדם, מוצא בילקום יהושע רמו ש"ו במאמר חסון את העיר ד"ה כתיב אפרים מעוז ראשי וחסר שם ה' ה' תנחומא: (קע) וכתוב וסבותם, כ"ה נס בנדפס הני' אולם כ"ה רומי ורח"ס וכ"ה מינכטן ומין שהיתה שבת אמר ר' יוסי בר הלפתא שנאמר וסבותם וגו': (קעא) וביום השביעי תסבו, וכתוב אחרי כן ויהי ביום השביעי וישימו בעלות השחר ויסבו את העיר כמשפט הזה שבע פעמים וגו' (יהושע ו טו) ועיין בירושלמי שבת פ"א ה"ג (דף ד' ע"א) (ובירושלמי ע"ס ק"ט הוא סוף ה"ח) חין מקפין על עיר של גוים פתוחה משלשה ימים קודם לשבת הדא דתימר במלחמה הרשות אבל במלחמת חובה אפילו בשבת, שכן מצינו שלא נכבשה יריחו אלא בשבת, דכתיב כה תעשה ששת ימים וכתוב וביום השביעי תסב את העיר שבע פעמים, וכתוב עד רדתה אפילו בשבת. ועיין בפני משה שבת בירושלמי שם, וגם רש"י ביאושע שם כתב וביום השביעי שבת היה, ועיין סדר עולם פ"א, ובילקום יהושע שם מוצא לשון הכתוב בשעות כה תעשו שבעת הימים: (קעב) ועוד דבר אחר עשה יהושע, לזה כוון רש"י בפירושו ליהושע שם, ובמדרש במ"ר פ"ד ולפי שהיתה יום שבת אותו יום שכתבו, יש לתקן במדרש ע"פ התנחומא וז"ל ועוד ד"ה עשה יהושע, כי הוא חלמר בפני עצמו ואינו מוסב למעלה, ע"ש: (קעג) אמר השבת כולה קודש, ר"ל יהושע חמר, כי ובמדרש במ"ר שם וגם כ"ה מינכטן בשעות אמר ר' יהושע, וז"ל אמר יהושע: ר"ל לימד יהושע לישראל, ובילקום מלכים שם בשעות אמר ר' יהודה הלוי בר שלום אמר ר' יהושע, ז"ל אמר יהושע כו': (קעה) הואיל וכך עשית, עיין במדרש במ"ר פ"ד סוף אות א' הרכבת דברים: (קעו) שנאמר ביום השביעי נשיא לבני אפרים, עיין במ"ר שם סוף אות א' נשיא אפרים הקריב קרבנו לחטאת המזבח ביום השבת, מנין שיום השבת היה, לפי שכבר אמרנו אותו יום שהחילו הנשיאים יום ראשון היה, מכאן את למד שיום ז' להקריבה יום שבת היה, שלא תאמר היאך חלל את השבת והלא חין קרבן יחיד דוחה את השבת וזה הקריב בשבת, אמר הקב"ה לא על פיו עשה, שאני אמרתי לנשה נשיא אחד ליום אחד ליום יקריב את קרבנו לחטאת המזבח, בלא הפסק יקריבו זה אחר זה, וזה הוא הוספת המסדר: (קעז) אמר ר' יהושע דסבנין בשם ר' לוי וכ"ה כ"ה רומי וכ"ה רח"ס וכ"ה מינכטן, וחסר נס בנדפס (אות כח): (קעה) ביראת, כ"ה ככל כ"ה, אבל ככתוב כתיב יראת: (קעט) ומי היה זה זה יוסף, מוצא בילקום שמואל רמו קס"ה ד"ה ד"ה מושל בלדס:

מצליח (נראה שגם ז), לא היה צריך לומר אלא איש צדיק, למה כתב איש מצליח, א"ל הקב"ה (קפ) שוית אתה מה שלא שוה אדם הראשון, אין מצליח אלא שויה, שנאמר וצלחו הירדן לפני המלך (ט"ז יט), א"ל הקב"ה אין קרבן יחיד דוחה את השבת, היך שקרבן בנד דוחה את השבת, בשביל מצוה שעשית, הוי ביום השביעי נשיא לבני אפרים אלישמע בן עמיהוד. (קפא) אמר ר' עזריה א"ל הקב"ה ליוסף אתה שמרת מצות לא תנאף וקיימת התורה קודם שנתתיה, אין שבט מפסיק בין שני בניך, אלא אפרים ביום השביעי ומנשה ביום השמיני :

[לג] [ד"א] ביום השביעי נשיא לבני אפרים אלישמע בן עמיהוד, (קפב) ר' מאיר ור' יהושע בן קרח היו דורשין את השמות, אלישמע אלי שמע, ולאדונות לא שמע, בן עמיהוד (קפג) עמי היה אבל עמה לא היה, וכן גמליאל בן פדהצור (נמצא ז), אמר יוסף (גמליאל) גמל אל עמי גמולים טובים, בן פדהצור (קפד) פדה אותו צור, ומי גרם לו, יגמלני ה' כצדקי, (קפה) (כבורי) [כבור ידי] וגו' (תהלים יח כה), אמר ר' שמואל בר אבא מהו (כבורי) [כבור ידי], כבירותי ידי, שהייתי ברור במצות, יגמלני ה', כיצד אדם כשהוא עני בוטח בהקב"ה, וכשהוא עשיר בוטח בעשרו, ואין עליו יראה, אבל יוסף כשהיה עבד היה ירא את ה', שאדונותו משדלות בדברים, והוא אומר לה ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת וחטאתי לאלהים (נראה שגם לו), וכשעשה מלך הוסיף יראה, שנאמר את האלהים אני ירא (ס"ט זח יח), (קפו) וכשירדו אחיו אצלו שניה, וירא יוסף אתם וגו', ושבח טבח והכן כי אתי יאכלו האנשים בצהרים (ס"ט זח טו), והלא אין דרך מלכים (לאכול) [להכין] מיום לחבירו, (קפז) א"ר יוחנן שבת היתה, (קפח) ואין הכן אלא יום השבת, שנאמר והכינו את אשר יביאו (שמות טז ה), א"ל הקב"ה אתה שמרת

הערות ותקונים

(קפ) שוית אתה מה שלא שוה אדם הראשון, אין מנליח אלא שויה שנאמר וצלחו וגו' וכ"ה בכל הכ"י גם בנדרס. ובכ"ז פ"ו אות ד' היתה ויהי א"ש מנליח ר' ברכיה אמר נדר קפוז כמה דתימא וצלחו הירדן לפני המלך, פ"י קפוז קפ"ה, תרנוס וצלחו וקפלו, והיה תואר האריך שם לפרס דברי המדרש וסיים ובתנחומא נשא היתה שוית מה שלא שוה אדם הראשון וקשה לכוון הלשון בזה, פ"ל. ואולי יש לתקן בתנחומא שוירת אתה מה שלא שוור אדם הראשון אין מנליח אלא שוור שנאמר וצלחו וגו'. עיין פרוך ערך שוור, ואפשר עוד כי כמו שהוא לפנינו נ"כ נכון. והוא תלשון שוי שהביא הערוך בערך שווי שענינו לשון טופפות (פליהס), תרנוס ויטף חלי וחסתו לוחי ע"ס: (קפא) אמר ר' עזריה כו', במדרש נמ"ר פ"ו אות ז' מובא בשמו ברכיה דברים אמר ר' עזריה א"ל הקב"ה ליוסף אתה שמרת מצות לא תנאף שהיא שביעית בדברות ולא נאפת בלשון פוספיר וגם שמרת מצות לא תגטב שהיא שמינית בדברות שלא נגבת ממוט של פוספיר וכו', יבא הסת שמי פורע לך למחר כשיבואו הנשיאים להביא בתוכה המזבח, יהיו נשיאי שני בנד אחד מקריב ביום שביעי והשני ביום השמיני, ואין שבע אחר מפסיק בין שני בנד, כשם שאתה לא הפסקת בין לא תנאף ללא תגטב, שכן כתוב ביום השביעי נשיא לבני אפרים ביום השמיני נשיא לבני מנשה: (קפב) ר' מאיר ור' יהושע בן קרח כו' אלישמע חלי שמע ולאדונותו לא שמע, מובא בילקוט נשא רמז תשס"ו בשם התנחומא, והלויין במאמר שלפניו מובא גם על זה, ובכ"י רומי וכ"י רח"ס וכ"י מיינען הגו' ר' מאיר היה דורש שמות וכן ר' יהושע בן קרח מהו אלישמע שגרה מאדנותו שנאמר ולא שמע אליה, אמר הקב"ה אליה לא שמע אלא חלי שמע: (קפג) עמי היה עמה לא היה, כ"ה הגו' כלל הכ"י, אולם בנדרס (אות כ"ה) ובילקוט נשא עמי היה הדור ולא עס אחר: (קפד) פדה אותו צור, בנדרס פדי צור מלרתי מצית הסוחר וכן כתוב יגמלני ה' כצדקי: (קפה) כבורי, תקלה כבור ידי כמו שהוא בקרא ומוצא לנכון בכלל הכ"י, ואח"כ כתיב גם בכלל כ"י שמואל בר אבא מהו כבורי כבירותי ידי (בנדרס כבירותי ידי, וצ"ל כבירותי ידי, וכן הוא לנכון גם בכ"י ה' של אקספארד), ואולי היה כן לפני הדורש במקרא, ובש"כ כ"כ ח"ל כתיב יגמלני ה' כצדקתו כבור ידי ישיב לי, ואח"כ בפסוק כ"ה כתיב וישב לי לי כצדקתי כבורי לנגד עיני, ובהללים י"ח כ"ה נאמר כבור ידי לנגד עיני, ובילקוט נשא שם חסר זה: (קפו) וכשירדו אחיו אצלו שניה, פ"י בפסם שנית: (קפז) אמר ר' יוחנן שבת היתה, בנדרס יש למחוק המלות "שנאמר והכן": (קפח) ואין הכן אלא יום השבת, מביאה ריש בשלח, ב"ר פ"ב, תדב"א פכ"י, ובמדרש נמ"ר פ"ו סוף אות ב' ד"א מי הקדמני ואשלים מדבר ביוסף שהוא הקדים ושימר את השבת עד שלא ניתנה, שנאמר וסבתו שבת והכן אמר ר' יוחנן ערב שבת היתה ואין הכן אלא לשבת שנאמר והיה ביום השביעי וכינו, אמר הקב"ה יוסף אתה שמרת את השבת עד שלא ניתנה המורה, חידך שמי משלם לכן בנד שיהא מקריב קרבנו בשבת מה שאין יחיד מקריב, ועלי לקבל קרבנו בנרון, ובכ"י ה' של אקספארד אחר הפסוק שנאמר והיה ביום השביעי וכינו ביום הרי שיהא ירא את ה' שהיה שומר

את השבת עד שלא ניתנה, חידך לבן בנך אני עושה שיקריב ביום השבת, (קפט) שנאמר ביום השביעי נשיא לבני אפרים:

[לד] אמר ר' אבין הלוי [ברבי], היה יוסף מברך ואדונו רואה אותו מלחש בפיו, א"ל יוסף מה אתה אומר, והוא משיבו ואומר לו, אני מברך להקב"ה, א"ל אני מבקש לראות אלוהיך, א"ל יוסף הרי חמה, אחד מכמה שמשין ש"ו, אין אתה יכול להביט, כבודו על אחת כמה וכמה, א"ל הקב"ה בשבילך אני נגלה עליו, שנאמר וירא אדניו כי ה' אתו וגו' (נחלש לט ג), (קצ) אמר ר' אבין הלוי (קצא) ברבי, (קצב) מהו (מי הוא זה) [ויבא] מלך הכבוד (תלמי כד ט), שהוא חולק סכבודו ליראיו, זה הקב"ה, (קצג) מלך בשר ודם אין משתמשין בשרביטו, והקב"ה נתן שרביטו למשה, (קצד) שנאמר ויקח משה את סטה האלהים בידו (שמות ד כ), ואין יושביו על כסאו, [אבל הקב"ה הושיב את שלמה על כסאו], כתיב וישב שלמה על כסא ה' למלך (דברי הימים ב ג), ואין רוכבין על סוסו, [אבל הקב"ה הרכיב את אליהו על סוסו], ואיזהו סוסו של הקב"ה, סופה וסערה, שנאמר ה' בסופה ובסערה דרכו (נחלש לט ג), וכתיב ויעל אליהו בסערה השמים (מ"ג נ"ה), הרי שהקב"ה חולק סכבודו ליראיו, ולבושו נתן למלך המשיח, שנאמר הוד והדר תשובה עליו (תלמי כ"א ו), ולבושו של הקב"ה הוד והדר, [שנאמר הוד והדר תשובה עליו], (קצה) כתיב בהקב"ה (כעל) [כי אל] גמולות [ה' שלם ישרם] (ירמיה נ"א ט), שהוא משלם לשוברים כמזבחים, ולרעים כרעים, מה כתיב ביוסף בן פורת יוסף (נחלש מט כג), א"ל הקב"ה יוסף יהא שלום על העין שעצמה ולא הביטה באחת מן המצרות, שנאמר בנות צעדה עלי שור (ס), (קצו) אמר ר' ראובן מהו עלי שור, אמר הקב"ה עלי לשלם שכר לאותו העין. (קצז) שנו רבותינו שהיו אוכלין במקדש לפניו מן הקלעים, (קצח) אבל בשילה כמלא עין, מה שעשה יוסף פרע לו הקב"ה, מה כתיב ויעזב בגדו

הערות ותקונים

שומר שבת: (קפט) שנאמר ביום השביעי נשיא, כן הוא בכל הכ"ו, ובגדלס דפוס מאגסובה מסיים מגין ממה שקראו בענין ביום השביעי נשיא לבני אפרים, ובכ"ו ה' של אקספארד ובדפוס ראשון דפוס קאנשטאנצינא דפוס וויניציא הוא כמו לפנינו: (קצ) אמר ר' אבין הלוי, מובא בילקוט נאח שם רמו תשפ"ו בשם התנחומא, ומובא גם במדרש במ"ד פ"ד סוף אות ג' ושם היה אמר ר' אבין הלוי כ"ו יוסף, מברך להקב"ה, צ"ל אמר ר' אבין הלוי ברבי, יוסף מברך להקב"ה. ולפי זה המאמר שהוא בגדלס התחלת אות ל' ממלא המלאך אחד הממחיל ביום השמיני נשיא לבני מנשה ילמדנו רבינו נר חנוכה עד מנין ממה שקראו בענין ביום השמיני נשיא לבני מנשה, והוא שם אות כ"ס, וזה הסיף המדפיס ממאגסובה וליחא בכל כ"ו ונס לא בכ"ו ספרדי גם לא בכ"ו של אקספארד ולא בדפוס קאנשטאנצינא דפוס וויניציא, רק הוא הוספת המדפיס ממאגסובה, והוא יד פוספת לאדורה כי הוספת הוא, וזה הסיף מן הפסיקתא רבתי פ"ג אות א'. והדין הוא ממלא גם בשאלות וישלם סי' כ"ו, ועיין בשאלת שלום סי' נ"ד, המדפיס ממאגסובה התיק בקאח סיניא כמו שהעיר עליהם הרב החכם מהר"ם פרידמאן במאמר עין להרבה, רק מה שכתב שם באות ה' כשהשווה סגנון התנחומא עם סגנון הפסיקתא רבתי המלא שסגנון התנחומא הוא מאוחר לסגנון הפסיקתא רבתי, נעלם ממנו כי אין זה דברי התנחומא רק הוספת המדפיס ממאגסובה אשר לקח המאמר הזה מהפסיקתא רבתי: (קצא) אמר ר' אבין הלוי ברבי מהו מי הוא זה מלך הכבוד, כ"ה בכל הכ"ו גם בכ"ו החמישי של אקספארד ובדפוס קאנשטאנצינא דפוס וויניציא, אולם המדפיס ממאגסובה ה"ו אמר ר' חנינא: (קצב) מהו מי הוא זה מלך הכבוד, כן הוא בכל הכ"ו, והנהיג מה ויבא מלך הכבוד, וכן נהג המאמר במדרש במ"ד פ"ד אות ג' (קצג) מלך בשר ודם, עיין בסהרין דף כ"ב ע"א בשם, מדרש תלמיס ממור כ"א, אב"ד פמ"ח, התנחומא וזכר אות ה', ועיין להלן לפנינו כשלושת אות פ"ו: (קצד) שנאמר ויקח משה את סטה, במדרש במ"ד מובא כחוב אחר, ועיין בחדושי הרש"ש: (קצה) כעל גמולות, תקתי כי אל גמולות ה' שלם ישלם, ובגדלס כעל גמולות ה' כעל ישלם (ישעיה נ"ח) מהו שלם ישלם, מובא הכחוב מ"שעים בסעות, ומלא ה"ה יליח בקרא ונוסף מן המדפיס ממאגסובה, כי בקרא כתיב כעל גמולות כעל ישלם, רק צ"ל כמו שכתבתי הכחוב מירמיס, ועל זה אמר מהו שלם ישלם, וגם בילקוט מובא הכחוב כעל גמולות כעל ישלם: (קצו) אמר ר' ראובן, בכ"ו רמוי וכ"ו רחם וכ"ו מייכען אמר ר' אבין: (קצז) שנו רבותינו שהיו אוכלין במקדש, משה וזחיס ק"ב ע"ב: (קצח) אבל בשילה כמלא עין, המלות כמלא עין משמסו בגדלס, וממלא לנחן גם בכ"ו ספרדי, ועיין במדרש וזחיס דף ק"ח ע"ב ר' אבהו אמר, אמר קרא בן פורת יוסף בן פורה עלי עין, עין שלא ראתה לוח וליגות מדבר שאני שלו חוכה והאכל כמלא עיני, ע"ש בפריש"י, ומאחרי המאמר מובא גם במדרש במ"ד פ"ד אות ו', וז"ל הוא לא נתן עיניו בה ולא במצרות צעת שמלך כמה דחייא בן פורת יוסף בן פורת עלי

(אצל) [בירה וינס ויצא ההוצה] [מלשם לסי], א"ל הקב"ה (קצט) [הייך] כשיצאו בני ישראל ממצרים, עתיד הים לראות את ארונך ולהיות בורח, שנאמר הים ראה וינס (מלשם קיד ג), (ר) ומה ראה, [ראה] ששמר יוסף כל עשרת הדברים. שמעון איש קיטרון אומר עצמות של יוסף ראה, ולא עוד אלא שהיה ארנו של יוסף מהלך לפני הארון, ואומות העולם רואין אותו, ואומרים מה טיבו של ארון זה שמהלך עם ארון התורה, וישראל משיבין אותם ואומרים קיים זה מה שכתוב בזה, ומה היה בארון עשרת הדברות, ויוסף קיים את כולם עד שלא ניתנו מסיני, א"ל הקב"ה ליוסף יוסף אע"פ שפרעתי לך מקצת שכר בעולם הזה, הקרן קיים לך לעולם הבא, כשינאצו ישראל גאולת עולמים, בזכות יעקב ובזכותך הם גאולים, שנאמר גאלת בזרוע עמך בני יעקב ויוסף סלה (סע עז טז):

חסלת פרשת נשא

פרשת בהעלתך

[א] וידבר ה' אל משה לאמר, דבר אל אהרן ואמרת אליו בהעלתך את הנרות (במדבר נח ג), ילמדנו רבינו, (א) מהו להדליק בשמן שריפה ביום טוב. (ב) כך שנו רבותינו, אין מדליקין (ג) בשמן שריפה ביום טוב, [ר] ישמעאל אומר אין מדליקין בעימרון [מפני כבוד השבת. וחכמים מתירין בכל השמנים בשמן שומשמן בשמן אגוזים בשמן צנונות [בשמן דגים] בשמן פקועות בעימרון ובנפט, ר' טרפון אומר אין מדליקין אלא בשמן זית בלבד, (ד) עמד ר' יוחנן בן גורי על רגליו (ה) ואמר מה יעשו אנשי בבל שאין להם אלא שמן שומשמן, ומה יעשו אנשי מדי שאין להם אלא שמן אגוזי, (ו) [ומה יעשו אנשי אלכסנדריא שאין להם אלא שמן צנונות], ומה יעשו אנשי (ז) קפוסקיא שאין להם לא זה ולא זה אלא נפט, (ח) אמר להם ר"ם הרי מצינו שהיבב הקב"ה שמן זית מכל השמנים בנר, ויתר מכל מנחות הנקרבות, תדע שהרי כל המנחות לא נאמר בהן אלא ונתת עליה שמן, ובהדלקת הנר כתיב שמן זית וך, [לכך אמר ר"ם אין מדליקין אלא בשמן זית בלבד]. (ט) ואנו מוצאין כי בכמה מקומות הוזכר הקב"ה על הנרות להדליק בשמן זית וך, וכן הוא אומר ויקחו אליך שמן זית וך

הערות ותקונים

על עין שטיסל עיט מלשם טוסיסר ומן האלגריס, נצט לעדס עלי שור, ולסיכר עלי שור, אמר ר' ראובן מהו עלי שור, אמר הקב"ה עלי לשלם שכר לזוהר העין, כיצד שט רבותיט ססיו לזכלין במקדש קדשים קלים תוך הכומה לפנים מחומת ירושלים, אבל בשילט שהיה חלק יוסף לזכלין אותו בכל הכוזה, הו עלי שור, כמה דתימא לא תשורט טין רוזה, ע"כ. וכ"י חמישי של אקספארד ה"י אבל בשילט שהיה חלקו של יוסף היו לזכלין קדשים בכל העיר, וכאן פסק לו הקב"ה כו': (קצט) חייך כשינאצו בני ישראל, כ"ד פס"ד וספ"ו מכלתא בשלח פ"ג שו"ס ממזור ק"ד: (ר) ומה ראה ראה ששמר יוסף כל עשרת הדברות, ככ"ה של אקספארד ומה ראה ראה ארנו של יוסף וששמר כל עשרת הדברות:

(א) כידן להדליק בשמן שרפה ביום טוב, ככ"י רומי ה"י מהו להדליק בשמן שרפה ביום טוב, שנת, וככ"י רח"ס מהו להדליק בשמן שרפה ביום טוב, שנת, וככ"י ספרדי וככ"י ה"י של אקספארד מהו להדליק בשמן שרפה בשנת. א"ל כמו לפיט מהו להדליק בשמן שרפה ביום טוב, ושיין בחוספתא שנת פ"ב כל ל"י סאמרו אין מדליקין בכן בשנת מדליקין בכן ביום טוב משמן שרפה, מפני מה אמרו אין מדליקין בשמן שרפה ביום ט, לפי שאין שורפים לא תרומות ולא קדשים ולא חמץ ביום טוב, ושיין בנלי שנת דף כ"ד פ"ב בחתום' שס ד"ה לפי שאין שורפים: (ב) כך שט רבותיט, משנה שנת כ"ד פ"ב: (ג) שמן שריפה, שמן של תרומה עמאה: (ד) רמז ר' יוחנן בן טרי, הוספתא שנת פ"ב, שנת כ"ד פ"ב, וככ"י ספרדי ספרדי נקטות עמד ר' יהודה על רגליו, והיה כחוב ככ"י עמד ר"י, וככ"י ר"י יוחנן, והספתיס כראשון העתיק עמד ר' יהודה: (ה) ואמר מה יעשו אנשי בבל, ככ"י רומי ורח"ס ונגדפס ה"י ואמר ליה לר' טרפון: (ו) ומה יעשו אנשי אלכסנדריא, הוספתיס כמו שהוא בחוספתא ונגמרא בנלי וכן נגדפס, וככ"י רומי וכ"י רח"ס וכ"י ספרדי ה"י ומה יעשו אנשי מלרים, ולאכסנדריא היא העיר הנדולה Alexandria אשר נהא אלכסנדרי מקדון ויקרא אותה על שמו: (ז) קפוסקיא, ככ"י רומי ורח"ס קפודקיא, שס מהו בלחך אקסא ונקרא בשלזונס Cappadocia (קפספאלאטניס): (ח) אמר להם ר' טרפון, זה ליחא בחוספתא ונגמרא בנלי שס: (ט) ואנו מואלין כי בכמה מקומות, במדרש כמ"ר אות פ' בהעלתך כמ"ר אות פ' הכה מכלא להעתיק את התנ"כ מלשון מתש עד סוף ספר במדבר, וראוי להוסיף במדרש שס התחלת המאמר כמו שהוא בתנ"כ, כי כאשר החל